

ANALYS AV DEN NATIONELLA LÄGESBILDEN FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER 2023

2024-10-31

Uppdragsinformation

Uppdragsnamn	Nationell lägesbild inom mänskliga rättigheter och barnets rättigheter
Uppdragsnummer	10370476
Författare	Karin Kronlid, Sebastian Gygax, Nora Åsling
Datum	2024-09-27

Kund

Länsstyrelsen Dalarnas län

Konsult

WSP

WSP Sverige AB

Org nr: 556057-4880

wsp.com

Kontaktpersoner

KARIN KRONLID, KARIN.KRONLID@WSP.COM

Innehåll

1.	BAKGRUND	5
1.1	DEN NATIONELLA LÄGESBILDEN OCH UPPDRAGET TILL WSP	5
1.2	ANALYSMODELL	5
1.3	RAPPORTENS UPPLÄGG	6
2.	RÄTTIGHETSLÄGET PER INDELNINGSGRUND	7
2.1	INLEDNING	7
2.2	RÄTTEN TILL TILLFREDSSTÄLLANDE LEVNADSSTANDARD	7
2.2.1	Indelningsgrund Ålder	7
2.2.1	Indelningsgrund Kön	9
2.2.2	Indelningsgrund Födelseregion	10
2.2.3	Vad framkommer i hearingen?	11
2.2.4	Sammanfattning	11
2.2.5	Utblick	11
2.3	RÄTTEN TILL ARBETE	15
2.3.1	Indelningsgrund: Födelseregion	15
2.3.2	Vad framkommer i hearingen?	16
2.3.3	Utblick	17
2.4	RÄTTEN TILL UTBILDNING	18
2.4.1	Indelningsgrund: Födelseregion	19
2.4.2	Vad framkommer i hearingen?	20
2.4.3	Utblick	20
3.	RÄTTIGHETSLÄGET PER GEOGRAFI	21
3.1	METOD	22
3.2	EN SAMLAD BILD PER LÄN	23
3.2.1	Sammanvägd bild: rätten till en tillfredsställande levnadsstandard, rätten till arbete	23
3.2.2	Sammanvägd bild: rätten till en tillfredsställande levnadsstandard, rätten till arbete, rätten till utbildning	25
3.3	VARFÖR SER DET OLIKA UT? DEN NYA EKONOMISKA GEOGRAFIN SOM FÖRKLARINGSRASTER	25
3.3.1	Teoretisk bakgrund	26
3.3.2	Rättighetsläget hänger samman med geografiska faktorer	26
4.	RÄTTIGHETSLÄGET PÅVERKAS AV STÖRRE SAMHÄLLSFÖRÄNDRINGAR	28
4.1	INLEDNING	28

4.2	CORONAPANDEMIN	28
4.2.1	Coronapandemin i Sverige	28
4.2.2	Rätten till utbildning	28
4.2.3	Rätten till arbete, rätten till en tillfredsställande levnadsstandard	29
4.3	FLYKTINGSITUATIONEN 2015	31
4.3.1	Definitioner och begrepp	31
4.3.2	Rätten till utbildning	31
4.3.3	Rätten till arbete, rätten till tillfredsställande levnadsstandard	32
5.	SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION	33
	REFERENSER	36
	BILAGA 1: UNDERLAG FÖR KARTOR I KAPITEL 3	40
	BILAGA 2: ÖVERGRIPANDE KOMMITTÉREKOMMENDATIONER	42

1. BAKGRUND

1.1 DEN NATIONELLA LÄGESBILDEN OCH UPPDRAGET TILL WSP

Länsstyrelsen i Dalarnas län har ett uppdrag att samordna och stödja länsstyrelsernas arbete med mänskliga rättigheter. Länsstyrelsen i Dalarnas län har även ett samordningsuppdrag när det gäller arbetet med barnets rättigheter. Under 2023 tog samordningsuppdragen i mänskliga rättigheter och barnets rättigheter fram en nationell och 21 länsvisa lägesbilder – På tal om statistik och mänskliga rättigheter (Länsstyrelsernas nationella samordning i mänskliga rättigheter och barnets rättigheter, 2023). Den nationella lägesbilden visar rättighetsläget avseende ett urval rättigheter – rätten till arbete, rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och rätten till utbildning. Lägesbilderna är deskriptiva. De kan användas som stöd i:

- dialog och utvecklingsarbete på nationell och regional nivå
- det externa arbetet gentemot kommuner, regioner, myndigheter och andra aktörer
- att integrera kunskap om levnadsförhållanden i länsstyrelsernas övriga verksamheter

Uppdraget till WSP har varit att göra en analys av den nationella lägesbilden som är läsvänlig och lättillgänglig för en bred målgrupp. Rapporten är tänkt att vara ett stöd för de regionala samordnarna, exempelvis när de gör regionala analyser. Den är tänkt som ett stöd genom att den både förenklar och fördjupar den nationella lägesbilden. Rapporten förenklar genom att den sammanfattar rättighetsläget – både med avseende på indelningsgrund (kapitel 2) och med avseende på geografi (kapitel 3). Den fördjupar genom att sätta in statistiken i ett lite större sammanhang, och med utgångspunkt i forskningen och andra underlag belyser orsaker till rättighetsläget, exempelvis händelser i omvärlden (kapitel 4). Rapporten innehåller också förslag på åtgärder för ett stärkt rättighetsläge. Den anger inte detaljerade åtgärder utan snarare förslag på områden att rikta in sig på, med utgångspunkt i vad litteraturen anger samt rekommendationer som rör de tre rättigheterna¹ från FN:s kommitté för sociala, kulturella och ekonomiska rättigheter från 2024 samt FN:s kommitté för barnets rättigheter från 2023.

Syftet med denna rapport är alltså både förklarande och pedagogiskt – dels att visa en samlad bild och förklaringsfaktorer till det som framgår i rapporten men även att visa olika infallsvinklar för en analys av statistik som visar rättighetsläget. Rapporten lyfter exempel på förklaringsfaktorer och åtgärder.

1.2 ANALYSMODELL

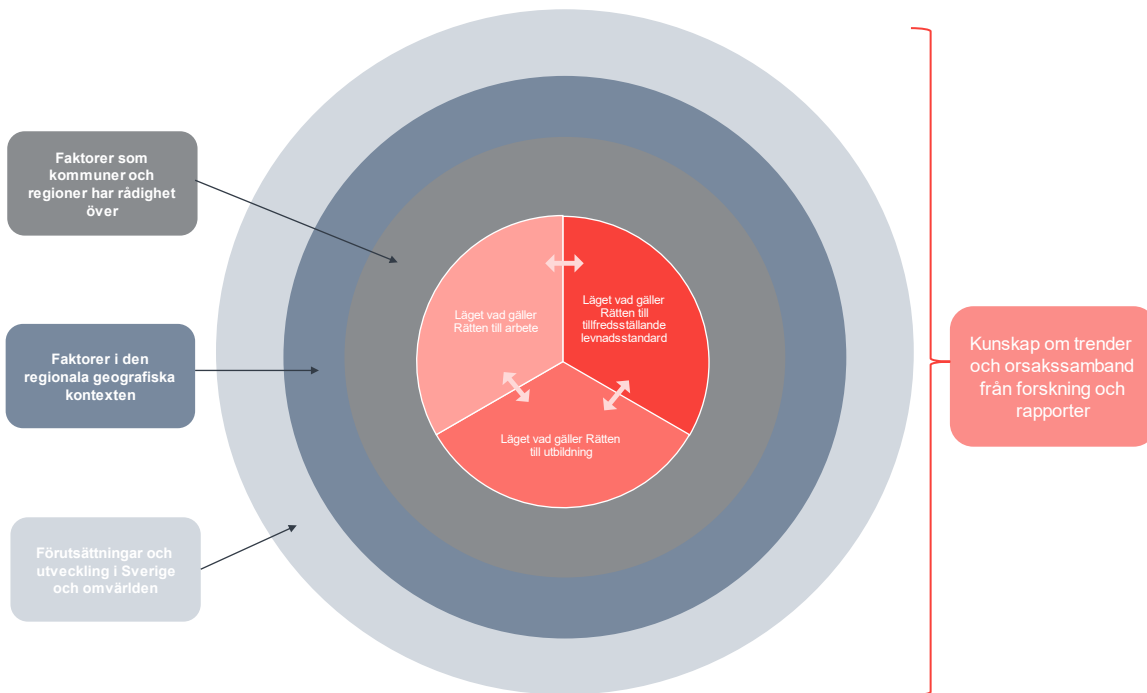
Med uppdraget att förenkla och fördjupa den lägesbild som presenteras i Länsstyrelsens rapport har WSP tagit fram en modell som också formar upplägget för rapporten. Modellen i figur 1 nedan visar ett sätt att beskriva vilka faktorer som påverkar rättighetsbärarnas åtnjutande av de tre mänskliga rättigheterna – men även förutsättningar i kontexten som formar ramarna för skyldighetsbärare på kommunal och regional nivå att tillhandahålla rättigheterna. Vår förhoppning är att modellen ska inspirera till hur man kan ta sig an analysen.

Rättighetsläget så som det beskrivs i rapporten står i centrum vilket åskådliggörs av de röda tårtbitarna i mitten av figuren. De små pilarna visar att dessa påverkar varandra sinsemellan. Vilken utbildning man har påverkan på möjligheten att få arbete, och även på vilken lön – en aspekt av rätten till tillfredsställande levnadsstandard – en person åtnjuter. Sådana kopplingar berörs, men rapporten går inte in på dem systematiskt.

¹ I bilaga 2 finns rekommendationer från de bägge FN-kommittéerna som är av mer övergripande karaktär. Det handlar t.ex. om rekommendationer att stärka utbildningen om de tre rättigheterna, eller att öka barns delaktighet i beslut på olika nivåer.

Förklaringar till rättighetsläget åskådliggörs i tre nivåer, eller tre raster som vi lägger på. Den innersta cirkeln i figur 1 visar förklaringsfaktorer i form av åtgärder och arbetssätt hos skyldighetsbärare så som statliga, kommunala och regionala aktörer. I rapporten finns det flera kartor som visar att det finns skillnader i rättighetsläget mellan olika län. I nästa cirkel undersöker vi därför om det finns faktorer som har med geografien att göra, som påverkar rättighetsläget. Några figurer i rapporten visar också utvecklingen över tid för några olika indikatorer. Den sista cirkeln visar därför på omvärldsfaktorer och -händelser, utanför länet eller landet, som skulle kunna påverka rättighetsläget vid olika tidpunkter. I rapporten åskådliggörs detta genom två exempel: flyktingsituationen och corona-pandemin.

Figur 1. Analysmodell: Rättighetsläget påverkas av faktorer på olika nivåer

1.3 RAPPORTENS UPPLÄGG

Alla människor är rättighetsbärare i egenskap av att vara människor. Rättighetsbärare är också individer med olika karakteristika så som exempelvis kön, ålder, och bakgrund från olika delar av världen. Tyngdpunkten för rapporten ligger i kapitel 2, där rättighetsläget sammanfattas utifrån dessa tre indelningsgrunder som också återfinns i den nationella lägesbilden. Att statistiken sammanfattas per indelningsgrund innebär att inte all statistik och information som finns i den nationella lägesbilden återges. Den samlade bilden per indelningsgrund relateras därefter till vad litteraturen (forskning, rapporter från myndigheter) säger om orsaker som kopplar till skyldighetsbärarens åtgärder². Rekommendationer från Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter liksom Kommittén för barnets rättigheter med bäring på den kommunala och regionala nivån återges. Kapitel 3 presenterar en samlad bild av åtnjutandet av de tre rättigheterna per län.

² Denna rapport ger ingen systematisk översikt över kommuners och regioners arbetssätt, prioriteringar och kunskapsläge på de aktuella områdena. Vägledningen Indikatorer för mänskliga rättigheter. Modell för systematiskt arbete på kommunal nivå. SKL, 2010 visar hur en sådan systematisk genomgång kan göras av lagstiftning och policy (strukturella indikatorer) och arbetssätt och resurser (processindikatorer). Ett exempel på en sådan analys finns i en rapport från Länsstyrelsen Västra Götaland från 2022: Mänskliga rättigheter och demokrati i Västra Götaland. Kartläggning hösten 2022.

Denna samlade bild kopplas sedan till geografiska förutsättningar som skapar förutsättningar för en god utveckling. I kapitel 4 resonerar vi kring hur corona-pandemin och flyktingsituationen 2015 påverkar rättighetsläget, främst utifrån litteraturen men även med exempel från Länsstyrelsens rapport. Kapitel 5 sammanfattar rapporten.

2. RÄTTIGHETSLÄGET PER INDELNINGSGRUND

2.1 INLEDNING

I detta kapitel ges en samlad bild över rättighetsläget inom Rätten till tillfredsställande levnadsstandard, Rätten till arbete och Rätten till utbildning utifrån de tre indelningsgrunderna ålder, kön och födelse-region. Alla indelningsgrunder presenteras inte under alla rättigheter. Detta beror på att statistiken i den nationella lägesbilden inte genomgående presenteras för samtliga indelningsgrunder. Vissa indelningsgrunder saknar relevans inom vissa rättigheter, exempelvis indelningsgrunden ålder inom Rätten till arbete (eftersom denna indelningsgrund redovisar grupperna *barn* och *äldre 65+*).

Kapitlet är indelat i ett avsnitt för varje rättighet. Varje avsnitt inleds med en presentation av den samlade bilden inom respektive rättighet för de indelningsgrunder där det finns material. Detta baseras på statistik från den nationella lägesbilden, och vad som framkommer i hearingen med civilsamhällesorganisationer inom respektive rättighet. För att kontextualisera den samlade bilden görs sedan en utblick mot annan litteratur som kan erbjuda förklaringsmodeller och perspektiv på statistiken. I fall där det formuleras, presenteras även åtgärder och förslag på insatser riktade mot regioner och kommuner. Denna litteratur består av myndighetsrapporter, forskningsartiklar och publikationer från relevanta organisationer. Slutligen presenteras rekommendationer från FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (2024) och FN:s kommitté för barnets rättigheter (2023) med fokus på den samlade bild som presenteras men även bredare, utifrån kommuners och regioners rådighet. Varje avsnitt avslutas med att samtliga identifierade rekommendationer som avser kommuners och regioners rådighet presenteras i en punktlista.

De tre rättigheterna behandlas således i varsitt avsnitt vilka följer samma struktur:

- Samlad bild över rättighetsläget utifrån respektive indelningsgrund
- Vad framkommer i hearingen?
- Utblick: Vad framkommer i annan litteratur? Vad framkommer i rekommendationer från FN:s kommittéer?

2.2 RÄTTEN TILL TILLFREDSSTÄLLANDE LEVNADSSTANDARD

Detta avsnitt redogör för den samlade bilden av hur rätten till tillfredsställande levnadsstandard åtnjuts utifrån indelningsgrunderna ålder, kön och födelse-region eftersom statistik för samtliga indelningsgrunder presenteras i den nationella lägesbilden. Bilden presenteras i form av ekonomisk situation och bostadssituation.

2.2.1 Indelningsgrund Ålder

Inom indelningsgrunden ålder presenteras statistiken för barn och äldre.

Samlad bild över rättighetsläget: Barn

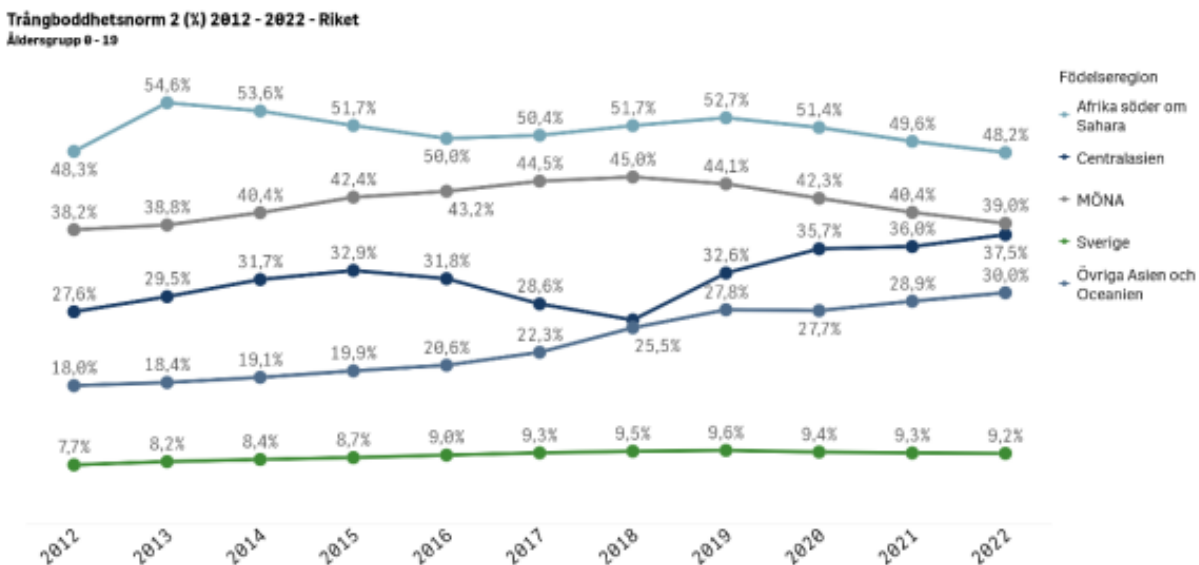
Barns ekonomiska standard de senaste tio åren har en något negativ utveckling. Utvecklingen av den totala andelen barn som bor med föräldrar med låg ekonomisk standard har ökat mellan 2011–2021 i samtliga län

förutom två (Stockholm och Gotland). Ökningen ser olika ut för olika län: vissa län har en ökning på nästan sju procent, medan andra har ökning på cirka två procent.

Det är inte enbart geografien som påverkar hurvida barn växer upp med tuffa ekonomiska omständigheter. Vi kan se i statistiken att barns ekonomiska standard hänger samman med vilken typ av hushåll de växer upp inom. Det är exempelvis betydligt mer vanligt förekommande att ensamstående med barn har låg ekonomisk standard än de som är sammanboende med barn. Inom kategorin ensamstående med barn finns det även skillnader kopplat till geografi och kön. Exempelvis är det vanligare att ensamstående kvinnor med barn har låg ekonomisk standard jämfört med ensamstående män med barn. Om vi tittar på geografien finns även stora skillnader mellan län, där storstadsregioner generellt har lägre andel ensamstående med barn som har låg ekonomisk standard. Den hushållstyp med barn som det är ovanligast med låg ekonomisk standard inom är Växelvisboende med barn.

Avseende barns bostadssituation är det andra faktorer än typ av hushåll som påverkar. När det gäller trångboddhet handlar det främst om var barnet är född och hur gammalt det är. Som framgår i figur 2 nedan så finns det stora skillnader i trångboddhet mellan barn som är födda i Sverige och barn som har vissa andra födelseregioner. Under år 2022 bodde nästan hälften av alla barn födda i Afrika söder om Sahara trångt, vilket kan jämföras med att mindre än en tiondel av alla barn är födda i Sverige bodde trångt. Det är nästan tre gånger vanligare att barn födda i dessa regioner bor trångt än de som är födda i Sverige.

Figur 2. Utveckling av andel trångbodda mellan 2012 och 2022, uppdelat på födelseregion. Källa: Länsstyrelsernas nationella samordning i mänskliga rättigheter och barnets rättigheter, 2023

Trångboddheten handlar även om vilken ålder barnet är i. Ju yngre barnet är, desto mer förekommande är att det bor trångt. Under 2019 var det totalt 18 procent av alla barn inom åldersgruppen 0–5 som bodde trångt. Detta kan jämföras med att ungefär åtta procent av rikets 16–19-åringar bodde trångt under samma år.

När det gäller utveckling över tid för barns bostadssituation visar statistiken på lite olika mönster. Exempelvis ökade barns trångboddhet stadigt mellan 2012 och 2019. Från 2019 fram till 2022 minskade den däremot. När det gäller antalet verkställda avhysningar som berör barn var den siffran 716 under 2008. Efter detta år minskade antalet stadigt, med stötvisa ökning. Ett trendbrott kan ses i statistiken mellan 2020 och 2021, där antalet verkställda avhysningar som berör barn ökade med över 10 procent, från 449 till 572. År 2022 var

siffran uppe på 575, vilket kan jämföras med 387 antal verkställda avhysningar som berör barn under år 2016.

Samlad bild över rättighetsläget: Äldre

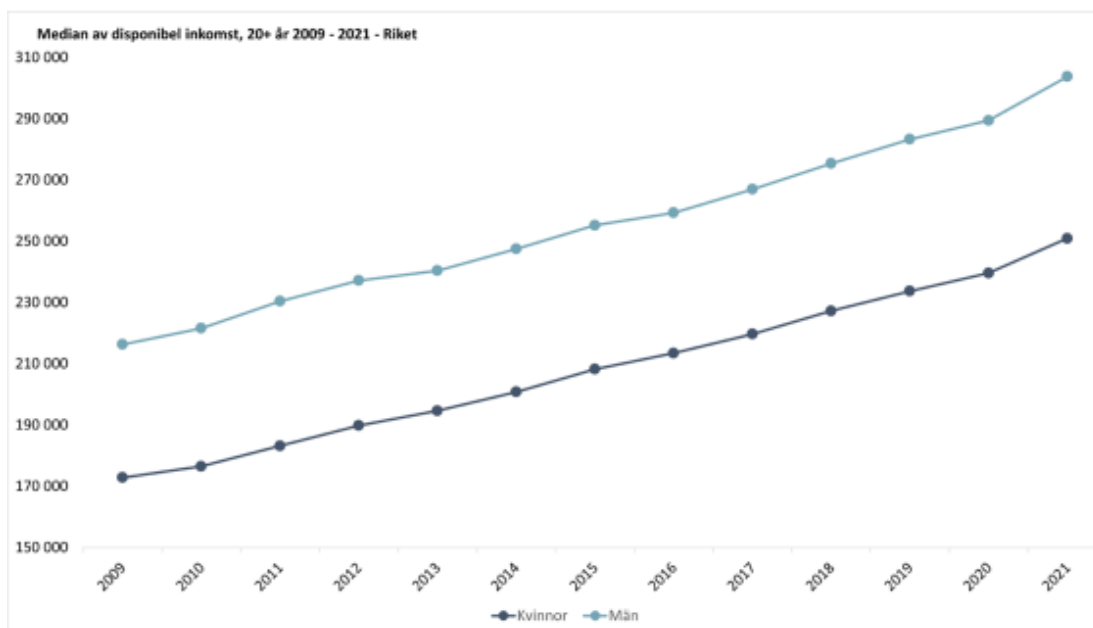
Inom Sveriges äldre befolkning är ekonomisk utsatthet som mest förekommande bland människor över 80 år. En inbördes jämförelse av den ekonomiska utsattheten inom de fyra åldersgrupperna 65–69, 70–74, 75–79 och 80+ visar att utsattheten ökar med varje ålderskategori. Det finns alltså ett samband mellan ålder och ekonomisk utsatthet – ju äldre du är, desto större risk har du att hamna i ekonomisk utsatthet. Exempelvis var det cirka 10 procent av alla människor inom åldersgruppen 65–69 som levde i ekonomisk utsatthet under 2021. För åldersgruppen 80+ var den siffran mer än dubbelt så hög, nästan 23 procent.

2.2.1 Indelningsgrund Kön

Genom statistiken i den nationella lägesbilden kan vi konstatera att det finns vissa skillnader mellan mäns och kvinnors ekonomi. Den största skillnaden mellan könen finns inom vad som kallas disponibel inkomst, det vill säga summan av hushållsmedlemmars alla skattepliktiga och skattefria inkomster minus skatt och övriga negativa transfereringar. Siffrorna visar att kvinnors medianvärde av disponibel inkomst är lägre än männens medianvärde (se figur 3 nedan). Kvinnor har alltså generellt sett mindre pengar att spendera än män.

Trots att både mäns och kvinnors disponibla inkomst har ökat mellan mätperioden 2009–2021, har skillnaden mellan könen varit relativt konstant. Per år handlar det om ett gap på mellan cirka 40 000 och cirka 55 000 kronor. Som ett exempel var medianen av kvinnors disponibla inkomst under år 2021 cirka 250 000 kr, vilket kan jämföras med medianen av mäns disponibla inkomst på cirka 305 000 kr. Under detta år var alltså medianen av mäns disponibla inkomst cirka 20 procent högre än kvinnors. Skillnaden mellan könen redovisas i nedan figur 3.

Figur 3. Utveckling av median av disponibel inkomst från 2009 till 2021 uppdelat på kön. Källa: Länsstyrelsernas nationella samordning i mänskliga rättigheter och barnets rättigheter, 2023

Samtidigt som män alltså generellt sett har mer pengar att spendera än kvinnor, är det något vanligare bland män att ha låg inkomststandard än bland kvinnor. Här bör noteras att skillnaden är liten – för år 2021 var den

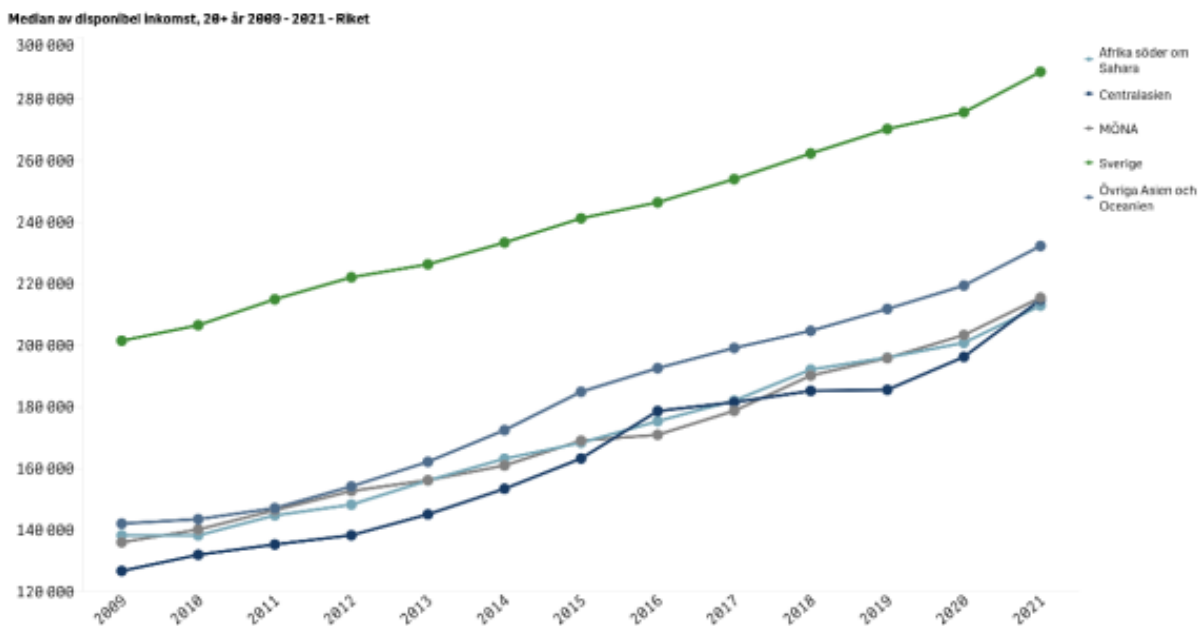
0,4 procentenheter. Utvecklingen av, och relationen mellan könen, gällande låg inkomststandard ser liknande ut som för disponibel inkomst. Trots att vi ser att andelen personer med låg inkomststandard minskar totalt över tid, är skillnaden mellan könen relativt konstant.

2.2.2 Indelningsgrund Födelseregion

Genom statistiken kan vi konstatera att den ekonomiska situationen generellt sett har utvecklats positivt de senaste 15 åren. Detta gäller för samtliga grupper som statistiken berör. Oavsett födelseregion har andelen individer med ekonomisk utsatthet och med låg inkomststandard minskat, och medianen av disponibel inkomst ökat. Den grupp vars ekonomiska situation förbättrats mest är de födda i Centralasien, och den grupp vars ekonomiska situation utvecklats minst är de födda i Sverige.

Samtidigt som den generella utvecklingen är positiv, är gapet mellan personer födda i Sverige och mellan personer födda i övriga födelseregioner stort. Detta syns i figur 4 nedan. Om du är född i Sverige har du avsevärt större chans att omges av god ekonomisk situation, jämfört med om du är född i södra Afrika. Exempelvis lever ungefär 40 procent av alla personer födda i Afrika söder om Sahara i ekonomisk utsatthet. Samma siffra för personer födda i Sverige är ungefär 10 procent. Vidare är medianen av disponibel inkomst för personer födda i Sverige ungefär 290 000 kronor per år, vilket kan jämföras med personer födda i Övriga Asien och Oceanien vars median är ungefär 235 000 kronor per år. För personer födda i Centralasien, Mellanöstern och Nordafrika, Afrika söder om Sahara samt Övriga Asien och Oceanien är siffran ungefär 215 000 kronor per år.

Figur 4. Utveckling av median av disponibel inkomst mellan 2009 och 2021 uppdelat på födelseregion. Källa: Länsstyrelsernas nationella samordning i mänskliga rättigheter och barnets rättigheter, 2023

Mönstret kring skillnader i ekonomisk situation beroende på födelseregion återfinns även i hur bostadssituationen ser ut. Andelen trångbodda minskade stadigt mellan 2012–2022. Trots detta är det även här stor skillnad på personer födda i Sverige och personer födda i Afrika söder om Sahara, Centralasien, Mellanöstern och Nordafrika samt i Övriga Asien och Oceanien. Exempelvis var det ungefär fyra procent av personer födda i Sverige som bodde trångt år 2022. Siffran för personer födda i Övriga Asien och Oceanien var ungefär 19 procent, medan för personer födda i Afrika söder om Sahara var siffran på ungefär 34 procent.

2.2.3 Vad framkommer i hearingen?

I hearingen påpekas det att förutsättningarna för att ha en tillfredställande levnadsstandard skiljer sig åt mellan och inom olika grupper av människor, samt mellan kommuner och regioner. Detta ser vi tecken på när det gäller barns ekonomiska standard och bostadssituation. Exempelvis lyfts att vissa människor med låga löner eller försörjningsstöd inte har en tillräcklig inkomst för att täcka det mest nödvändiga. Här nämns i synnerhet ensamstående vårdnadshavare – speciellt mammor, vilket statistiken bekräftar. Vidare framkommer det även i hearingen att det finns ett stort antal barngrupper som inte syns i statistiken; barn i familjer med löneutmätning, barn i asylprocessen och barn i tillståndprocessen. Rädda Barnen menar även att de senaste årens siffror inte är helt rättvisande på grund av inflationen, och att det finns ett stort mörkertal på grund av de ej synliga barngrupperna.

I statistiken ser vi tecken på att åtnjutandet av rätten till tillfredställande levnadsstandard är starkt betingad till var du är född någonstans. Även i hearingen påpekas det att rätten till rättigheter försvagas av att vi i praktiken inte har samma förutsättningar att få våra rättigheter tillgodosedda. Här nämns att det avgörande faktumet gällande rättigheter är vem du är, och hur samhället ser på dig.

2.2.4 Sammanfattning

Huruvida du kan åtnjuta rätten till tillfredsställande levnadsstandard beror i mångt och mycket på vem du är, var du är född och dina uppväxtförhållanden. Detta bekräftar såväl statistiken som olika civilsamhällesorganisationer. Exempelvis är det betydligt vanligare att barn som växer upp i ensamstående hushåll har lägre ekonomisk standard än om de växer upp i sammanboende hushåll. Trots att den ekonomiska utvecklingen de senaste 10 åren är positiv, finns det även ett markant ekonomiskt gap både mellan män och kvinnor, och mellan personer födda i Sverige och personer födda i vissa andra delar av världen. Dessutom framkommer det från hearingen att många olika utsatta grupper inte syns i statistiken, vilket än mer problematiserar bilden av hur rätten till tillfredsställande levnadsstandard tillgodoses i landet.

2.2.5 Utblick

Det här avsnittet väver ihop det vi ser i statistiken med det vi ser i en utblick mot bland annat myndighetsrapporter, utredningar och forskning. Avsnittet kopplar an till den samlade bilden som presenterats i föregående avsnitt, och ger möjliga förklaringsmodeller samt förslag till åtgärder på kommunal och regional nivå. Slutligen presenteras relevanta kommentarer och rekommendationer från ESK-kommittén och Barnrättskommittén.

Utblick indelningsgrund Ålder: Barn

Forskare menar att den negativa utvecklingen när det gäller barns ekonomiska standard det senaste decenniet kan få stora konsekvenser framåt. Exempelvis publicerade Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd år 2018 en kunskapsöversikt som visar att låg ekonomisk standard påverkar ungas levnadsvillkor negativt på flera olika sätt (Forte, 2018). Bland annat ökar risken för fysisk och psykisk ohälsa, kriminalitet och arbetslöshet. På samma spår menar Rädda Barnen att begränsade ekonomiska resurser kan påverka hur barn kan åtnjuta andra rättigheter, såsom rätten till utbildning och rätten till en meningsfull fritid, när de på grund av brist på pengar behöver säga nej till olika skol- och fritidsaktiviteter (Rädda Barnen, 2024).

Barns ekonomiska standard har täta kopplingar till vilket slags hushåll de växer upp inom, vilket i sin tur påverkar deras bostadssituation. Enligt Barnombudsmannen (2022) berör majoriteten av vräkningar hushållstypen ensamstående kvinnor med barn. De vanligaste bostadsutmaningarna för ensamstående kvinnor med barn handlar om att inte bli godkända på bostadsmarknaden, vilket enligt myndigheten visar på

bristerna med dagens bostadsmarknad. Bland annat har den höga konkurrensen på bostadsmarknaden resulterat i högre krav på hyresgästerna, vilka många barnfamiljer inte lever upp till.

Familjeekonomiska förhållanden är även den största orsaken till att barnfamiljer vräks. Den vanligaste grunden för vräkning är hyresskuld, och för ungefär en tredjedel av samtliga barn som blev vräkta under 2019 var orsaken till vräkningen en hyresskuld på under 10 000 kr (Barnombudsmannen, 2021). Likt Barnombudsmannen kopplar Kronofogden de senaste årens negativa utveckling kring det ökade antalet vräkningar till strukturella orsaker, såsom inflation, högre räntor och ökade matpriser, vilket skapar högre levnadskostnader (Kronofogden, 2023).

För att möta de strukturella orsakerna finns också rekommendationer om hur man på kommunal och regional nivå kan arbeta för att stoppa den negativa utvecklingen kring barns ekonomiska situation och barns bostadssituation. Professor Sten-Åke Stenberg menar att en problematisk aspekt i debatten om vräkta barn är att den fokuserar på de formella vräkningarna, snarare än ser till helheten. Han menar att det finns ett stort mörkertal kring familjer som flyttar innan de har blivit vräkta, och att fokuset bör hamna under ett tidigare skede under vräkningsprocessen. Stenberg poängterar att det behövs ett helhetsgrepp om familjens ekonomiska och sociala problem, och att samhället behöver tänka bredare för att stötta dessa familjer (Barnombudsmannen, 2016).

Ett helhetsgrepp är även något som Barnombudsmannen (2022) uppmanar till, som menar att det krävs samordning mellan flera olika aktörer, såväl offentliga och privat som från civilsamhället, för att komma tillrätta med problemet. I detta sammanhang kan även Kronofogdens regeringsuppdrag sedan 2022 nämnas, i vilken de ska stärka den lokala samverkan mellan hyresvärd och socialtjänst kring det förebyggande arbetet kring vräkning (Finansdepartementet, 2022).

Barnombudsmannen å sin sida riktar fokus mot kommunens socialtjänst som har det yttersta ansvaret för att enskilda ska få det stöd och den hjälp de behöver, bland annat genom upplysningar, råd och ekonomiskt stöd till familjer som behöver det (Barnombudsmannen, 2022). Myndigheten menar att bland annat att socialnämnden, utifrån sina erfarenheter, ska medverka i samhällsplaneringen och i utformningen av bostadsområden för att goda förhållanden för barn och unga som har behov av stöd ska säkerställas. Myndigheten uppmanar även kommuner att se över hur kommunala bostadsförmedlingar fungerar och om förtursregler kan skapa en socialt hållbar bostadsförsörjning. Även Rädda Barnen menar att barnfamiljer behöver tillgång till bostäder med rimliga hyror och att åtgärder behöver implementeras som förhindrar vräkning av barnfamiljer. Kopplat till detta manar Rädda Barnen (2024) även kommunala skolor att se över extra kostnader i samband med skolaktiviteter och fritidsverksamheter.

I detta sammanhang kan det även vara relevant att nämna FN:s konvention om barnets rättigheter blev svensk lag år 2020. Tanken var att inkorporeringen skulle bidra till att synliggöra barnets rättigheter och främja ett mer barnrättsbaserat synsätt i offentlig verksamhet. I statistiken ser vi inga tecken på förändringar efter att lagen trädde i kraft.

Utblick indelningsgrund Ålder: Äldre

Statistiken visar att ju äldre du är, desto större risk har du att hamna i ekonomisk utsatthet. Hur kommer det sig att äldre pensionärer har en större risk att hamna i ekonomisk utsatthet än yngre pensionärer? Enligt Pensionsmyndigheten (2022) finns det två anledningar. För det första kan ett dödsfall (vilket är vanligare desto högre åldern är) inom ett pensionärshushåll kraftigt påverka hushållets ekonomi negativt, framför allt när det kommer till fasta kostnader såsom boende. Exempelvis har ensamstående pensionärer genomgående lägre förmögenhet än sammanboende. Den andra anledningen är att tjänstepensionen ofta betalas ut under de fem första åren av pensionstiden. Därefter minskar den eller upphör, vilket påverkar individens ekonomiska situation.

Utblick indelningsgrund Kön

Enligt Jämställdhetsmyndigheten har inkomstgapet mellan män och kvinnor flera olika orsaker, både på individ- och strukturnivå. Dels arbetar män heltid i högre grad, har ett större ägande och sparande, vilket i sin tur leder till högre inkomster (Jämställdhetsmyndigheten, 2022a). Det handlar även om att den svenska arbetsmarknaden är könssegregerad – enbart en av fem kvinnor arbetar inom ett yrke med en jämn könsfördelning. Detta, kombinerat med att yrken som domineras av kvinnor i genomsnitt har lägre löner och sämre arbetsvillkor än mansdominerade yrken, resulterar i löneskillnader mellan män och kvinnor. Det handlar även om att kvinnor tar ut mer föräldraledighet, studerar under en längre tid och har högre sjukfrånvaro än män (Jämställdhetsmyndigheten, 2024). Löneskillnaderna och arbetsvillkoren återspeglas också i lägre pensioner. Enligt Pensionsmyndigheten (2023) är arbetslivet och föräldraskapet ojämnt, vilket leder till ojämnta pensioner givet pensionssystemets livsinkomstprincip. Den kommunala och regionala nivån har en roll att spela, exempelvis genom att öka möjligheten till heltidsarbete i kvinnodominerade yrken.

Med hjälp av Medlingsinstitutet (2023) kan ytterligare perspektiv introduceras. När det gäller skillnaden mellan mäns och kvinnors genomsnittslöner särskiljer myndigheten mellan förklarliga och oförklarliga skäl. Förklarliga skäl räknas som skillnader på individnivå i yrkesval, ålder, utbildning och överenskommen arbetstid, faktorer som har direkt effekt på individens lön. När dessa egenskaper *inte* kan förklara skillnaden mellan en man och kvinnas lön, förblir skillnaden oförklarlig. Exempelvis var den totala löneskillnaden enligt Medlingsinstitutets (2023) rapport mellan män och kvinnor 10,0 procent under 2023. Efter att de förklarliga skälen hade inkluderats i beräkningen, var den oförklarade löneskillnaden mellan könen 4,8 procent.

Oavsett om skillnaderna i inkomst mellan män och kvinnor anses vara förklarliga eller oförklarliga, är de stora. Hur kan man arbeta för att minska dessa skillnader? Enligt Jämställdhetsmyndigheten (2022b) är könsskillnader i utbildningsval en central fråga för att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Myndigheten skriver att många förklaringsfaktorer idag riktar fokus mot individens egna intressen och beteendemönster, snarare än mot de större strukturer som skapar skilda villkor i utbildningen. Exempelvis skrivs det i betänkandet om utredningen om en utvecklad studie- och yrkesvägledning (SOU 2019:4) att Sverige har en starkt könsuppdelad arbetsmarknad och att gymnasieskolan präglas av samma tydliga könsuppdelning, samt att skolan har en viktig roll i att förhindra stereotypa karriärsval. För att i förlängningen nå ett mer jämlikt arbetsliv, understryker utredningen behovet av att skolans studie- och yrkesvägledning genomsyras av ett jämställdhetsperspektiv. Det kan handla om alltifrån att säkerställa att informationen och utbildning- och yrkesval är könsneutral, att visa på icke-traditionella karriärsval och att ha individuell och riktad karriärsvägledning med elever. Dessutom anses kunskapsområdet arbetsmarknadskunskap behöva förstärkas för att öka elevernas kännedom om kopplingen mellan utbildning och arbetsliv.

Utblick indelningsgrund Födelseregion

Litteraturen visar att orsaker bakom de stora skillnaderna i ekonomisk situation mellan svenskfödda och personer födda i vissa andra regioner är komplexa och ofta ömsesidigt beroende. Eftersom mycket av den ekonomiska dimensionen av en individs levnadsstandard handlar om vilken inkomst denne har, förs en diskussion om hur arbetsmarknadsvillkor ser annorlunda ut beroende på om du är född i Sverige eller i vissa andra regioner i nästa avsnitt.

Utöver skillnader i ekonomisk situation ser vi i statistiken tecken på att det finns skillnader mellan personer födda i Sverige och personer födda i vissa andra regioner gällande trångboddhet. Givetvis har den ekonomiska situationen även här ett stort genomslag – större bostäder såsom hus och villa (och stora

lägenheter) är dyrare än mindre bostäder såsom lägenheter. Men, även när man jämför samma boendeform tenderar utrikes födda barn att bo på mindre bostadsyta per person än barn födda i Sverige. En förklaring till detta kan enligt SCB (2020) vara att hushåll med utländsk bakgrund i genomsnitt är större än hushåll med svensk bakgrund.

I en studie av trångboddhetens utbredning och konsekvenser från Malmö universitet diskuteras lösningar på trångboddheten. Frågan om att bygga fler och större bostäder för grupper som upplever trångboddhet anses till stor del vara missriktad lösning då den grupp som främst bor trångt inte har den efterfrågade ekonomin att flytta till nybyggda bostäder, samtidigt som frågor om fördelningspolitik och bostadspolitik främst ligger på nationell nivå (Sandberg & Grander, 2021). Istället föreslås en utredning om kommunala hyresvärdars inkomstkrav och att sociala förturer för trångbodda hushåll införs inom kommunala bostadsbolag. Dessutom menar forskarna att ett förstärkt kommunalt bostadsbidrag skulle kunna bistå hushållen med allra mest begränsad ekonomi.

Samlade kommittérekommendationer

Både i den samlade bilden och i hearingen framkommer det att vissa grupper, såsom ensamstående mödrar och individer födda i vissa födelseregioner, särskilt riskerar att hamna efter i den ekonomiska utvecklingen. FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ESK-kommittén) uttrycker också oro över den stigande fattigdomen bland utsatta och marginaliserade grupper. Till största delen handlar rekommendationerna som kopplar an till denna oro om åtgärder på statlig nivå.

Apropå vräkningar, trångboddhet och hemlöshet noterar ESK-kommittén att det saknas heltäckande information om bostadsbrist, hemlöshet och informella bosättningar. Rekommendationen rör att alla nivåer – lokala, kommunala och nationella myndigheter – behöver samordna sig kring strategier för boende och hemlöshet. Kommittén rekommenderar också att statistik samlas in över hemlöshet, disaggregerad på olika aspekter som geografi, ålder, kön, modersmål och språk som talas hemma. Rekommendationer om åtgärder för att komma tillrätta med grundorsaker till hemlöshet hos utsatta och marginaliserade grupper är främst relevanta för den statliga nivån. Men utblicken mot litteraturen visar att olika åtgärder på kommunal nivå skulle kunna motverka trångboddhet och avhysningar, exempelvis kring förändrade inkomstkrav, förtursregler och bostadsbidrag.

En rekommendation från Kommittén för barnets rättigheter som har koppling till rätten till tillfredsställande levnadsstandard är att främja ett institutionaliserat samarbete mellan lokala myndigheter för att säkerställa tillgången till, och tillhandahållandet, av tjänster för barn och familjer. I utblicken framgår att barn och unga som lever i ekonomisk utsatthet löper risk för bland annat kriminalitet och arbetslöshet, och att begränsade ekonomiska resurser kan påverka barns möjlighet att även åtnjuta andra rättigheter. Den här rekommendationen skulle alltså kunna gälla exempelvis ett utvidgat samarbete med aktörer i kommunen kring familjer med barn som har en särskilt utsatt ekonomisk situation eller som riskerar att avhysas, för att motverka både utsatt ekonomisk situation och vräkning.

Sammanfattning: rekommendationer som avser kommuners och regioners rådighet

Nedan listas samtliga rekommendationer som framkommer i utblicken och från kommittéerna, som avser kommuners och regioners rådighet.

Barns ekonomiska standard

- Det förebyggande arbetet mot vräkningar av barnfamiljer behöver ta ett helhetsgrepp om situationen och initieras redan *innan* vräkningen är ett faktum.

- Arbetet med vräkningar av barnfamiljer kräver en större samordning mellan offentliga och privata aktörer samt civilsamhällesorganisationer.
- Se över hur kommunala bostadsförmedlingar fungerar och möjligheten att introducera förtursregler för att skapa en socialt hållbar bostadsmarknad.
- Socialnämnden bör medverka i samhällsplaneringen och i utformningen av bostadsområden för att säkerställa nödvändigt stöd till barn och unga.
- Se över extrakostnader i samband med skol- och fritidsaktiviteter.

Inkomstgapet mellan könen

- Öka möjligheten till heltidsarbete i kvinnodominerade yrken.
- Säkerställ att grund- och gymnasieskolans studie- och yrkesvägledning genomsyras av ett jämställdhetsperspektiv.
- Förstärk arbetsmarknadskunskap som område i skolan.

Skillnad i ekonomisk situation mellan svenskfödda och personer födda i vissa andra delar av världen

- Se över kommunala hyresvärdars inkomstkraav.
- Se över möjligheten att införa sociala förturer för trångbodda hushåll.
- Förstärk det kommunala bostadsbidraget.

Generella rekommendationer

- Förstärk samordningen på lokal, kommunal och på myndighetsnivå gällande strategier för boende och hemlöshet
- Främja ett institutionaliserat samarbete mellan lokala myndigheter för att säkerställa tillgången till tjänster för barn och familjer

2.3 RÄTTEN TILL ARBETE

Detta avsnitt redogör för hur rätten till tillfredsställande levnadsstandard åtnjuts utifrån indelningsgrunden födelseregion, vilket är den indelningsgrund som framgår i den nationella lägesbilden.³

2.3.1 Indelningsgrund: Födelseregion

Samlad bild över rättighetsläget: Födelseregion

När det gäller utvecklingen av rätten till arbete kan vi i figur 5 nedan se att andelen personer som inte förvärvsarbetar har minskat kraftigt det senaste decenniet. Minskningen gäller för personer inom samtliga födelseregioner som mätningen avser, och både för dem med och utan eftergymnasial utbildning. Den födelseregion som visar på störst minskning i personer som inte förvärvsarbetar är Centralasien. År 2009 var nästan 70 procent av personer födda i Centralasien ej förvärvsarbetande, vilket kan jämföras med år 2021 då samma siffra hade sjunkit till nästan hälften. Minskningen för personer födda i Afrika söder om Sahara, Mellanöstern och Nordafrika samt Övriga Europa är även den stor, uppemot 20 procent jämfört med 2009.

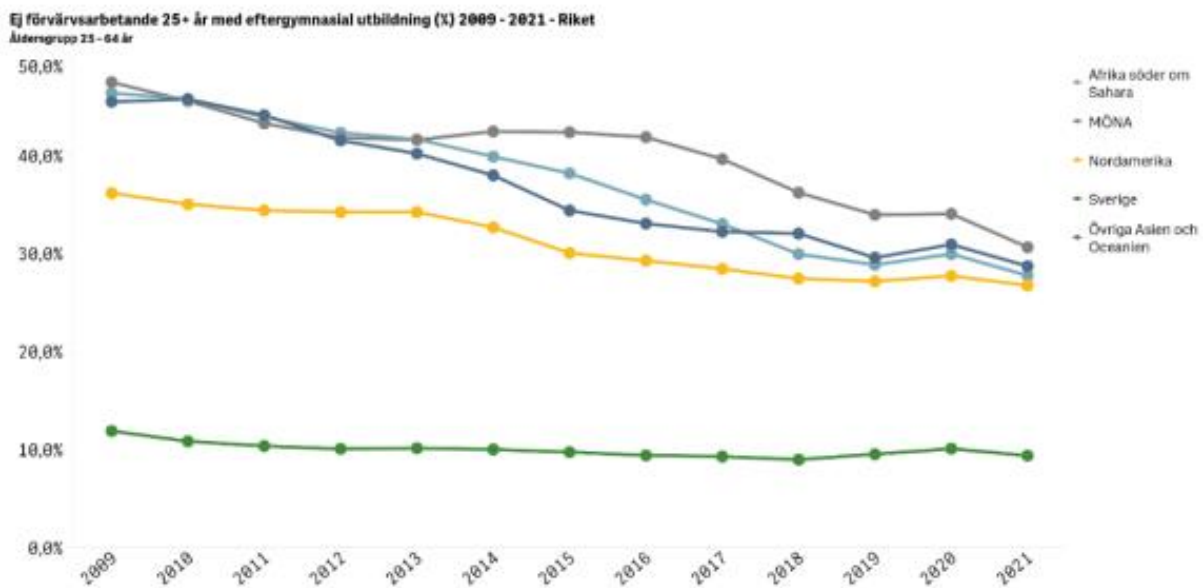
³ Statistiken som den nationella lägesbilden presenterar inom rätten till arbete utifrån indelningsgrunden kön visar ingen skillnad mellan könen (ej förvärvsarbetande med eftergymnasial utbildning), eller upprepar skillnader (median av sammanräknad förvärvsinkomst) vilka redan redogjorts för i tidigare avsnitt.

Den absolut svagaste utvecklingen gällande andel förvärvsarbetande har gruppen personer födda i Sverige, vars utveckling de senaste åren är knappt nämnvärd.

Samtidigt som vi ser en svag ökning för personer födda i Sverige när det gäller andel förvärvsarbetande, finns det ett gap mellan personer i denna grupp jämfört med personer med vissa andra födelseregioner. Det är alltså vanligare att du inte förvärvsarbetar om du exempelvis är född i Afrika söder om Sahara, än om du är född i Sverige. Här bör noteras att denna skillnad sakta men säkert har minskat ut det senaste decenniet – från att skillnaden låg på mellan 15–35 procentandelar år 2009, låg den på runt fem procentandelar år 2021. Detta tyder alltså på att med tiden är det fler och fler personer inom samtliga födelseregioner som mätningen avser som förvärvsarbetar.

Däremot finns det stora skillnader i hur förvärvsarbetandet ser ut för personer med eftergymnasial utbildning. Ungefär en av tio svenskfödda med eftergymnasial utbildning arbetar inte, en siffra som har varit konstant sedan 2009. Detta kan jämföras med att ungefär tre av tio personer med eftergymnasial utbildning födda i Afrika söder om Sahara, Mellanöstern och Nordafrika, Nordamerika och Övriga Asien och Oceanien inte arbetar. Även här har utvecklingen de senaste åren varit positiv, där samtliga födelseregioner uppvisar en minskning på mellan ungefär 5 och 15 procent sedan 2009. Samtidigt är det alltså betydligt vanligare att utbildade personer födda i dessa områden är utan arbete, än svenskfödda personer med likvärdig utbildningsnivå. Figuren nedan visar den markanta skillnaden mellan andel ej förvärvsarbetande med eftergymnasial utbildning, uppdelat på födelseregion.

Figur 5. Utveckling av ej förvärvsarbetande 25+ år med eftergymnasial utbildning mellan 2009 och 2021, uppdelat på födelseregion. Källa: Länsstyrelsernas nationella samordning i mänskliga rättigheter och barnets rättigheter, 2023

2.3.2 Vad framkommer i hearingen?

I hearingen framkommer det teman som möjligen kan ge insikter kring skillnaden mellan hur arbetsmarknaden ser ut för personer födda i Sverige och för personer födda utomlands. Exempelvis lyfts diskriminering som ett återkommande hinder för utlandsföddas situation på arbetsmarknaden. Diskrimineringsombudsmannen påpekar att de allra flesta diskrimineringsärenden berör arbetsliv och utbildning med bristande tillgänglighet och diskriminering på grund av etnisk tillhörighet. Andra hinder för arbetssökande med annan födelsebakgrund än svensk som lyfts är bristen på sociala nätverk.

2.3.3 Utblick

Fler och fler personer inom samtliga födelseregioner som statistiken avser arbetar. Trots detta är det stora skillnader mellan personer födda i Sverige och personer födda i vissa andra regioner. Hur kommer det sig?

Gruppen personer födda i annan region än Sverige är en mycket heterogen grupp. Det handlar om personer med olika födelseregioner, olika kön, olika tidigare erfarenheter och olika utbildningsnivå. I utblicken använder vi oss ibland av begreppet "utrikes födda" eftersom litteraturen vi lutar oss mot gör det.

I en forsknings-sammanställning kring utrikes föddas etablering på arbetsmarknaden nämns ett antal olika anledningar kring varför det ser ut som det gör (IFAU, 2022a). En faktor som nämns är personers nätverk. Eftersom mycket av rekryteringen sker via nätverk, missgynnar detta utrikes födda som har färre kontakter på den svenska arbetsmarknaden är inrikes födda. Enligt civilsamhällesorganisationen Allbright (2021) är detta det största hindret på den svenska arbetsmarknaden för utrikes födda akademiker. Som tidigare nämnts är den svenska arbetsmarknaden könssegregerad. Det framkommer även att den är etnisk segregerad, där utrikes födda personer är överrepresenterade i vissa branscher såsom hälso- och sjukvård samt hotell- och restaurang (IFAU, 2022a).

Utöver brist på kontakter pekar forskningen även på diskriminering på den svenska arbetsmarknaden. Att ha ett arabisk klingande namn gör att du i mindre utsträckning blir kallad till intervju (IFAU, 2022a). Det spelar nästan heller ingen roll vilken arbetslivserfarenhet personer har – ett svensk klingande namn leder ändå i högre utsträckning till en arbetsintervju. Väl på arbetsintervju tenderar även personer med arabiskt klingande namn få frågor om social kompetens och värderingar, medan personer med svensk klingande namn får jobbspecifika frågor (Allbright, 2021).

Utöver otillgängligheten och diskrimineringen på den svenska arbetsmarknaden, lyfts även sammansättningen av arbetsmarknaden och språkundervisning som utmanande faktorer. Svenskt Näringsliv (2019) menar att problem skapas när den svenska arbetsmarknaden är sammanpressad med få ingångsarbeten, särskilt när över hälften av utrikes födda inskrivna på Arbetsförmedlingen har en utbildningsnivå som motsvarar den svenska grundskolan. Angående språkundervisning lyfter en av regeringen utsatt utredare att SFI behöver kvalitetssäkras, samtidigt som dess lärare behöver kompetensutvecklas (Utbildningsdepartementet, 2019). Själva upplägget på SFI anses även det vara utmanande. En intervjustudie med utrikesfödda akademiker visar att anpassningsförmågan på undervisningen skiljer sig mellan kommuner, vilket skapar ineffektivitet och brister i inläringen (SACO, 2024). I avsnitt 4.3.3. lyfts fler perspektiv gällande diskriminering på arbetsmarknaden.

Givet dessa utmaningar, vilka åtgärder kan göra skillnad på kommunal och regional nivå?

Jämställdhetsmyndigheten belyser att utrikes födda kvinnor är särskilt utsatta när det gäller etablering på arbetsmarknaden (Jämställdhetsmyndigheten, 2022c). Av den anledningen uppmanas kommuner att inleda, eller fortsätta, med arbetet med "öppen förskola". Öppen förskola är en verksamhet som erbjuder utrikes födda föräldrar språkträning, information och stöd i studier och arbete (Sveriges Kommuner och Regioner, 2024). På samma tema har länsstyrelserna gett ut en exempelsamling över olika konkreta insatser riktade till utrikes födda kvinnor som står långt ifrån arbetsmarknaden och utbildning (Länsstyrelserna, u.å). Här handlar det om uppsökande och motiverande insatser som syftar att dels nå individer med låg delaktighet i samhället, dels stärka individers självförtroende kopplat till arbetsmarknaden.

När det handlar om utmaningar kopplat till nätverk kan kommuner förstärka arbetet med arbetspraktik och sök- och matchningshjälp. Studier visar att intensiva språkutbildningar tillsammans med förmedlingsinsatser mellan arbetsgivare och arbetssökande kan påskynda etableringsprocessen (IFAU, 2022a; Svenskt Näringsliv, 2019). De menar även att det är av stor vikt att arbetsmarknadsåtgärder som erbjuds ligger nära arbetsmarknaden, så att utrikes födda får större möjlighet att bygga egna professionella nätverk.

I en statlig offentlig utredning om kvaliteten och likvärdigheten inom komvux för elever med svenska som andraspråk (SOU 2019:4) framgår det att kommunen har olika förutsättningar att erbjuda kommuninvånare relevant kursutbud i komvux. Detta är ett likvärdighetsproblem då vissa kommuner erbjuder invånare större möjlighet att få ta del av vuxenutbildning än andra. Utredningen slår fast att huvudmannen måste göra målgruppsanalyser och ekonomiska prioriteringar, samt att man säkerställer tillgång till kompetens, lokaler och utrustning för utbildningen. Vidare anses undervisningen vara alltför teoretisk och ligga för långt ifrån arbetsmarknaden. I en rapport från 2024 rekommenderar Skolverket kommuner införa ett arbetsmarknadsperspektiv i undervisningen, vilket kräver en större samverkan mellan de egna förvaltningarna i samband med undervisningen (Skolverket, 2024).

Samlade kommittérekommendationer

Den samlade bilden visar en skillnad mellan andel förvärsarbetande för personer födda i Sverige och personer födda i vissa andra regioner. Litteraturen som vi redogör för menar att detta bland annat beror på diskriminering på den svenska arbetsmarknaden. Även Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter uttrycker oro över diskrimineringen på arbetsmarknaden, särskilt för vissa grupper såsom personer med ursprung i Afrika och de som upplevs vara muslimer eller ha sitt ursprung i Mellanöstern. Kommittén menar att diskrimineringen gäller både rekrytering, befordran och lönesättning. För att komma tillrätta med etableringen av utrikes födda på den svenska arbetsmarknaden, rekommenderar ESK-kommittén bland annat stärkt yrkesutbildning och förbättrad tillgång till språkkurser, vilket är kommunala ansvarsområden. De rekommenderar även stärkt mångfald i rekryteringar, en rekommendation som är relevant för kommuner och regioner i deras roll som arbetsgivare.

Sammanfattning: rekommendationer som avser kommuners och regioners rådighet

Nedan listas samtliga rekommendationer som framkommer i utblicken och från kommittéerna, som avser kommuners och regioners rådighet.

- Kvalitetssäkra SFI-utbildningen och kompetensutveckla dess lärare.
- Genomför målgruppsanalyser och ekonomiska prioriteringar, samt säkerställ tillgång till kompetens, lokaler och utrustning för SFI-utbildning.
- Inför ett arbetsmarknadsperspektiv i SFI-utbildningen, vilket kräver samverkan mellan kommunala förvaltningar.
- Förbättra tillgången till olika språkkurser.
- Inled, eller fortsätt, arbetet med "öppen förskola".
- Se "Insatser riktade till utrikes födda kvinnor som står långt ifrån arbetsmarknaden och utbildning – en exempelsamling".
- Förstärk det kommunala arbetet med arbetspraktik och sök- och matchningshjälp.
- Stärk yrkesutbildningen.
- Stärk mångfalden i rekryteringar.

2.4 RÄTTEN TILL UTBILDNING

Detta avsnitt redogör för hur rätten till utbildning åtnjuts inom indelningsgrunden Födelseregion. Det är i den indelningsgrunden som det finns märkbara och nationella skillnader i den nationella lägesbilden.

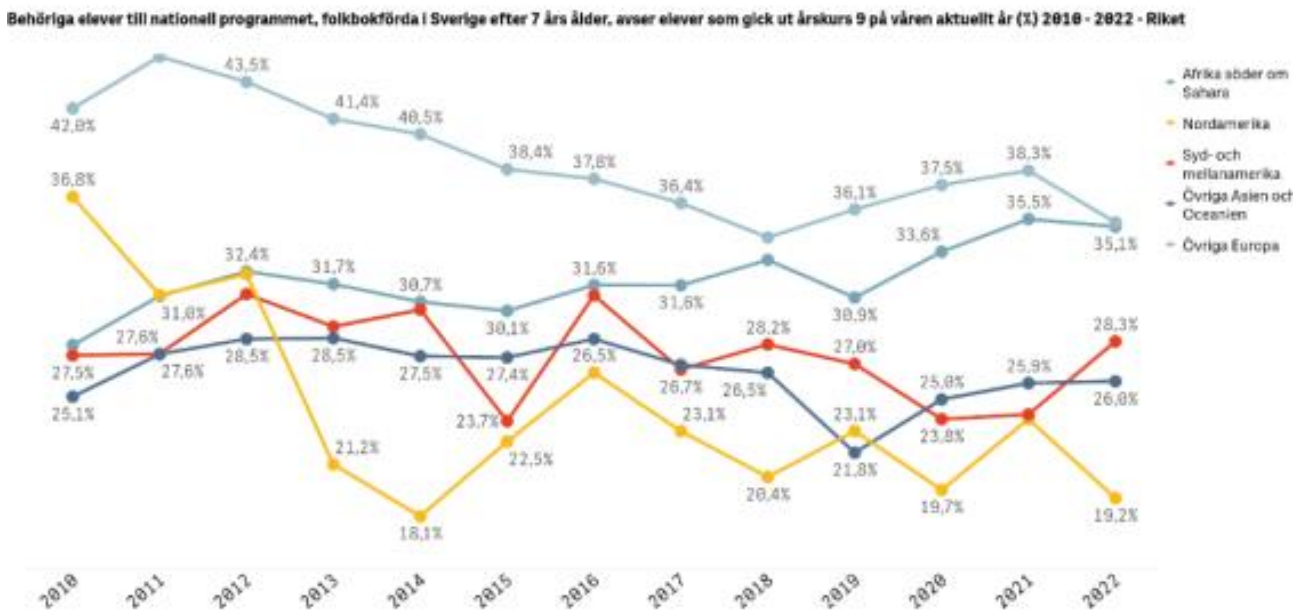
2.4.1 Indelningsgrund: Födelseregion

Samlad bild över rättighetsläget: Födelseregion

Statistiken i rapporten ger en något spretig bild av utvecklingen inom rätten till utbildning de senaste åren. Andel behöriga elever till nationella programmen har sedan 2009 ökat inom de flesta födelseregioner som statistiken avser. Vi kan notera en särskild utveckling mellan 2019 och 2022, där andel behöriga elever födda i Afrika söder om Sahara, Centralasien, Syd- och Mellanamerika samt Mellanöstern och Nordafrika ökade med mellan ungefär 3 och 20 procent inom respektive födelseregion. Trots att andelen behöriga elever födda i Sverige minskade marginellt under denna period, är gapet mellan svenskfödda elever och utomlandsfödda elever relativt stort. År 2022 var ungefär nio av tio svenskfödda elever behöriga till nationella program, vilket kan jämföras med ungefär fem av tio elever födda i Afrika söder om Sahara. Trots den senaste tidens generella utveckling, har alltså åtnjutandet av rätten till utbildning i denna aspekt mycket att göra med individens födelseregion.

Hur ser det då ut för de elever som är födda i ett annat land och som dessutom folkbokfördes i Sverige först efter 7 års ålder? Här ger statistiken i figur 6 ingen entydig bild. I princip har samtliga födelseregioner som statistiken avser haft både uppåt- och nedåtgående trender mellan åren vad gäller behörighet till nationella programmet. Vi kan även konstatera motsatta trender under tidsperioden mellan 2010 och 2022, där en allt mindre andel elever födda i Afrika söder om Sahara blir behöriga till nationella programmet, medan en allt större andel elever födda i Övriga Europa blir behöriga till nationella programmet. För samtliga födelseregioner som mätningen avser ligger andelen behöriga elever till nationella programmet som har blivit folkbokförda i Sverige efter 7 års ålder på mellan ungefär 19 och 35 procent beroende på födelseregion. Det är alltså avsevärt större sannolikhet att en elev som blir folkbokförd i Sverige efter 7 års ålder inte blir behörig till nationella programmet, än att den blir behörig. Nedan figur visar andel behöriga till nationella programmet, folkbokförda i Sverige efter 7 års ålder, uppdelat på födelseregion.

Figur 6. Utveckling av behöriga elever till nationella programmet, folkbokförda i Sverige efter 7 års ålder mellan 2010 och 2022, uppdelat på födelseregion. Källa: Länsstyrelsernas nationella samordning i mänskliga rättigheter och barnets rättigheter, 2023

2.4.2 Vad framkommer i hearingen?

I hearingen framkommer det att flera civilsamhällsorganisationer lyfter skolans utmaningar med lärarbrist och otillräckligt stöd för elever som behöver det. En sådan grupp kan vara elever som blir folkbokförda i Sverige efter 7 års ålder, och statistiken visar tydligt att dessa elever behöver extra stöd i skolan. Vidare påpekar organisationer att politiska förslag kan komma att begränsa barns rätt till utbildning. Ett exempel är förslaget att lärare är skyldiga att säkerställa personers laglig rätt att vistas i Sverige, och att de måste informera myndigheter om de kommer i kontakt med personer som inte har tillstånd att vistas i Sverige (vilket också lyfts också av Kommittén för barnets rättigheter).

2.4.3 Utblick

Den samlade bilden i föregående avsnitt visat att trots de senaste årens ökning gällande andel elever behöriga till nationella programmet så kvarstår fortfarande ett gap mellan svenskfödda elever och elever födda i vissa andra regioner. Av statistiken framgår det även att det är mer sannolikt att en elev som blir folkbokförd i Sverige efter 7 års ålder *inte* blir behörig till nationella programmet, än att den blir behörig. Folkhälsomyndigheten (2023) beskriver hur utbildningsnivå spelar en stor roll i en individs liv. Ju mer utbildad, desto högre är den generella arbetsinkomsten. Utöver lägre arbetsinkomst innebär låg utbildningsnivå ofta osäkrare arbeten, vilket i sin tur kan påverka hälsan negativt. Vidare är gruppen individer med förgymnasial utbildning genomgående den grupp som drabbas mest av ohälsa, och som oftast uppger ohälsosamma levnadsvanor.

År 2016 tillsatte regeringen en särskild utredare med uppdrag om att föreslå hur utbildningen för nyanlända elever som kommer till Sverige under grundskolans senare år kan anpassas för att öka behörigheten till nationella programmet (SOU 2017:54). I utredningen nämns bland annat hur utmaningar med det svenska språket försvårar skolgången för nyanlända elever. Detta kopplar an till tidigare genomförda utblick som riktar fokus mot den kommunala verksamheten kring språkundervisning. Enligt en statlig offentlig utredning behöver denna stärkas och ses över, exempelvis genom att flexibilitet, lärarkompetens och ändamålsenliga resurser säkerställs (Utbildningsdepartementet, 2019).

Samma utredning beskriver att nyanlända elever är en mycket heterogen grupp med olika förutsättningar och behov, varför individuella utvecklingsplaner är en viktig pusselbit. Ovan nämnda utredning identifierar även flera framgångsfaktorer när det gäller nyanlända elevers utbildning som är relevanta utifrån ett kommunalt perspektiv. Dessa är bland annat tät samverkan mellan myndigheter och närsamhället, tydlig ansvarsfördelning för mottagande, organisation och utbildning samt en möjlighet för elever att få studiehundledning på modersmål.

Ytterst är det huvudmannen, exempelvis en kommunal skola, som har ansvaret för det systematiska kvalitets-, värdegrunds- och likabehandlingsarbetet. Huvudmannen ska även skapa förutsättningar för att elever ska kunna inhämta kunskaper som utbildningen syftar till.⁴ Barnombudsmannen menar att en nära samverkan mellan huvudmannen, elevens vårdnadshavare och andra aktörer som är viktiga ur barnets perspektiv, är av stor vikt för att ge det stöd som barnet behöver (Barnombudsmannen, 2023). Vidare framkommer det att skolfrånvaro behöver uppmärksammas tidigt för att komma till bukt med bakomliggande problem, och här behöver huvudmannen stöd från kommunen. Istället för att "vänta och avvakta", behöver man snarare fånga upp tecken tidigt och agera på dem (Barnombudsmannen, 2023).

⁴ Se t.ex. 2 kap. 8 § och 1 kap. 4 § skollagen (2010:800).

Samlade kommittérekommendationer

Skillnaderna i behörighet från nionde klass till det nationella programmet utifrån födelseregion syns tydligt i den samlade bilden som vi redogjort för. Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter uttrycker en oro över ökande socioekonomisk uppdelning av elever mellan skolor, och skillnader i elevernas studieresultat. Rekommendationer som berör den kommunala nivån handlar exempelvis om att vidta åtgärder riktade mot den socioekonomiska uppdelningen av elever mellan skolor, skillnader i elevers studieresultat, och diskriminering i tillgång till utbildning.

Många av rekommendationerna från Kommittén för barnets rättigheter handlar om att skapa en inkluderande skola, fri från diskriminering och mobbning. Flera av dem har bäring på den kommunala nivån, exempelvis om att anslå tillräckliga resurser för att skapa en likvärdig skola. Kommittén pekar särskilt på att barn i missgynnade grupper, inklusive barn som är asylsökande, flyktingar och migranter samt barn från socioekonomiskt missgynnade familjer, ska ha lika tillgång till god utbildning. För detta behövs att offentliga aktörer tilldelar de resurser som krävs för att säkerställa en god och tillgänglig offentlig utbildning. Även om delar av de konkreta åtgärder som räknas upp ligger inom statens ansvar, berörs kommuner också av rekommendationer om en god och flerspråkig utbildning för migrerande barn. Språkets betydelse för såväl skolundervisning som etablering på arbetsmarknaden har nämnts tidigare i denna rapport.

Kommittén för barnets rättigheter rekommenderar också att lärare och skolpersonal utbildas i barns rättigheter, och att denna fråga också tas upp i undervisningen. Det skulle kunna handla om lärarutbildningen, men lika gärna i form av vidareutbildningar på skolorna – och då ligger det inom kommuners rådighet.

Sammanfattning: rekommendationer som avser kommuners och regioners rådighet

Nedan listas samtliga rekommendationer som framkommer i utblicken och från kommittéerna, som avser kommuners och regioners rådighet.

- Säkerställ att den kommunala språkundervisningen genomsyras av flexibilitet, lärarkompetens och ändamålsenliga resurser.
- Arbeta utifrån individuella utvecklingsplaner.
- Förstärk samverkan mellan myndigheter och närsamhället.
- Upprätthåll en tydlig ansvarsfördelning för mottagande, organisation och utbildning för nyanlända.
- Stärk elevers möjlighet att få studiehandledning på modersmål.
- Vidta åtgärder mot den socioekonomiska uppdelningen av elever mellan skolor, skillnader i elevers studieresultat och mot diskriminering i tillgång till utbildning.
- Säkerställ god och flerspråkig utbildning för migrerande barn.
- Utbilda lärare och skolpersonal i barns rättigheter.

3. RÄTTIGHETSLÄGET PER GEOGRAFI

Vi beskrev i kapitel 1.3 att rapporten bygger på en analysmodell där skillnader vad gäller läget för mänskliga rättigheter inklusive barnets rättigheter förklaras av flera faktorer. I detta kapitel har vi kommit till den andra cirkeln i figur 1, och tittar på rättighetsläget med geografiska glasögon. Finns det underliggande faktorer kopplade till geografin, som skapar olika förutsättningar för rättighetsläget i olika län?

Först beskrivs det samlade rättighetsläget i länen för rätten till arbete, rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och rätten till utbildning i form av två kartor. Därefter redogör vi övergripande för det som

kartorna visar. Rapporten beskriver rättighetsläget i några län som har ett jämförelsevis högt respektive jämförelsevis lågt samlat åtnjutande av rättigheterna.

Slutligen diskuterar rapporten den samlade bilden i dessa län. Diskussionen tar sin utgångspunkt i teorier kring förutsättningar för utveckling i olika geografier – socioekonomiska faktorer, näringslivsstruktur, men också så kallat stigberoende, dvs. att historiska faktorer fortsatt har påverkan på utvecklingen. Vi gör detta för att visa hur olika platser har olika förutsättningar för åtnjutandet av främst rätten till arbete och rätten till tillfredsställande levnadsstandard. Skillnader mellan rättighetsläget i olika kommuner beror av skyldighetsbärares åtgärder – men också av underliggande faktorer som är trögrikliga över tid. Regioner och kommuner behöver förhålla sig till sådana olikheter när man utformar åtgärder för att öka rättighetsuppfyllandet.

Vår avsikt är att kapitel 3 ska fylla en inspirerande funktion för dem som gör analyser av rättighetsläget i sin geografi. Analysen av faktorerna är översiktlig och rapporten har inte ambitionen att skildra helheten i de geografiska förklaringsfaktorerna. En gedigen analys av regionala förutsättningar för åtnjutandet av rättigheter kräver helt enkelt mer tid än vad som funnits i detta uppdrag.

3.1 METOD

Kartorna och analysen i detta kapitel baseras på ett urval av de indikatorer som visas i form av regionala kartor i den nationella lägesbilden. Urvalet har gjorts separat inom varje rättighet, i syfte att åstadkomma en balanserad bild av varje rättighet. Det betyder att om det finns flera indikatorer som visar exempelvis kvaliteten i förskolan har vi tagit med en av dessa och inte samtliga, eftersom kvaliteten då hade getts stor vikt i den samlade bilden. Indikatorer som visar antal och inte andel har inte tagits med eftersom det inte går att aggregera indikatorer med olika skala. Se tabell B1-B3 i bilaga 1 för en översikt över vilka indikatorer som tagits med.

Därefter har WSP dokumenterat vilka län som har höst respektive lägst åtnjutande av respektive utvald indikator. I de allra flesta fallen utgår denna bedömning från kartorna och deras färgmarkeringar, men även texten i rapporten har i vissa fall använts. I nästa steg har vi sammanställt utfallet för dessa olika indikatorer till en samlad rangordnad bild för varje rättighet i varje län (se tabell B4 i bilaga 1 för en förklaring till hur detta gjorts). Slutligen har den samlade bilden per rättighet aggregerats och resultatet åskådliggörs i kartor (figur 7 och 8). Innan vi går in på den samlade bilden så är några saker värda att notera om de resulterande kartbilderna.

- Varje indikator har lika tung vikt i den samlade bilden för en rättighet. Exempelvis är trångboddhet enligt norm 2 lika viktig som andel personer som lever i ekonomisk utsatthet i den samlade bilden för rätten till tillfredsställande levnadsstandard. På samma sätt har varje rättighet lika tung vikt i den samlade kartbilden.
- Skillnaderna mellan högt och lågt åtnjutande skiljer sig mellan indikatorerna i den nationella lägesbilden. Det går därför inte att säga hur stort eller litet åtnjutandet av rättigheterna är utifrån kartorna i figur 3 och 4. Därför går det inte att säga något om absoluta skillnader i det samlade rättighetsläget utifrån kartorna i figur 3 och 4. Tillväxtverket (2023) presenterar ett bredare index med liknande variabler – BRP+, och detta index visar en liknande bild som i figur 3 och 4 vad gäller länens relativa placering. BRP+-indexet är mätbart – och visar relativt små skillnader mellan läget i länen. Vi kan inte med säkerhet säga att samma gäller för kartorna i denna rapport, men det är rimligt att dra en sådan slutsats.

3.2 EN SAMLAD BILD PER LÄN

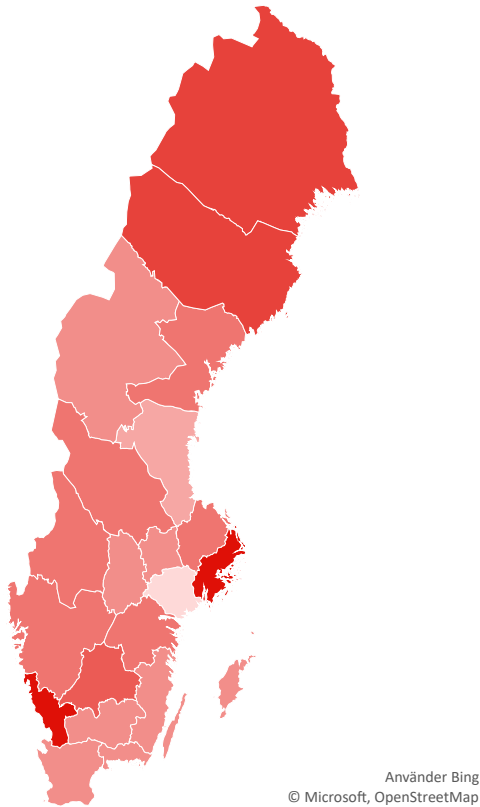
3.2.1 Sammanvägd bild: rätten till en tillfredsställande levnadsstandard, rätten till arbete

Den första kartan i figur 7 visar en sammanvägd bild över rätten till arbete och rätten till en tillfredsställande levnadsstandard. Vi visar dem tillsammans eftersom dessa två rättigheter är nära sammankopplade genom att indikatorerna mäter liknande saker – olika aspekter av inkomst och sysselsättning. I rätten till tillfredsställande levnadsstandard ingår även trångboddhet, som delvis är ett utfall av inkomst. I kartorna markeras län med högre åtnjutande med en mörkare färg, och än med ett lägre åtnjutande har en ljusare färg. Resten av det här avsnittet tittar närmare på de län med ett jämförelsevis högt respektive lågt åtnjutande som beskrivs. Övriga län, som ligger mittemellan dessa två utfall, går vi inte in på.

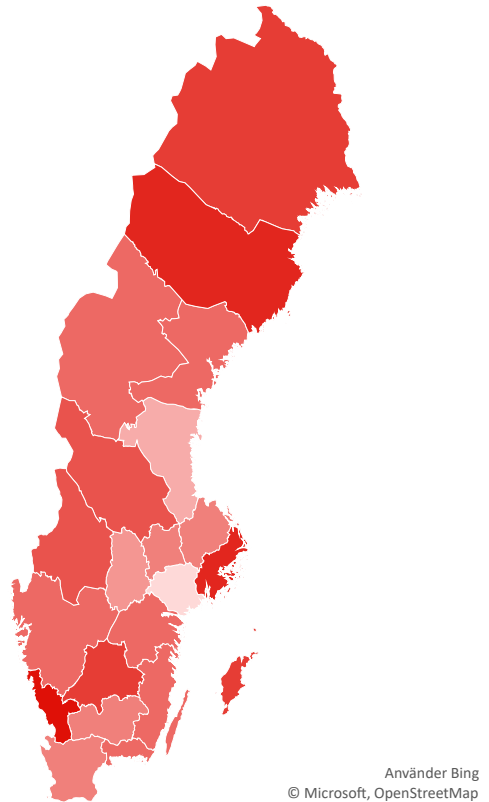
När vi lagt samman rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och rätten till arbete är det två län där det samlade åtnjutandet är jämförelsevis högt – **Stockholms län** och **Hallands län**. De ligger bägge högt inom i princip samtliga indikatorer som visar på åtnjutandet av de två rättigheterna.

- Vad gäller rätten till tillfredsställande levnadsstandard ligger Stockholms län högt vad gäller andel personer i ekonomisk utsatthet (låg andel), median av disponibel inkomst (hög median), samt andelen ensamstående med barn i låg ekonomisk standard (låg) – men ligger i botten vad gäller trångboddhet. Stockholms län har också en låg andel ej förvärsarbetande i åldrarna 15-64 år, och en hög median av sammanräknad förvärsinkomst för dem som är över 20 år.
- Vad gäller rätten till tillfredsställande levnadsstandard ligger Hallands län högt på samma indikatorer som Stockholm, och därutöver även andelen personer med låg inkomststandard (låg andel). Inom rätten till arbete ligger Hallands län i topp vad gäller median av sammanräknad förvärsinkomst.

Figur 7. Samlad bild över åtnjutande av rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och rätten till arbete, geografisk indelning. Skala: ju mörkare rött desto högre åtnjutande.

Figur 8. Samlad bild över åtnjutande av rätten till en tillfredsställande levnadsstandard, rätten till arbete och rätten till utbildning, geografisk indelning. Skala: ju mörkare rött desto högre åtnjutande.

Därefter följer **Norrbottens län** och **Västerbottens län**. Bägge dessa län ligger högt inom indikatorn trångboddhet (låg trångboddhet). Norrbottens län ligger dessutom högt för indikatorn median av sammanräknad förvärvsinkomst och Västerbottens län för indikatorn öppet arbetslösa eller personer i åtgärd/program (låg andel).

Om vi går över till län med jämförelsevis lågt åtnjutande av de två rättigheterna så hittar vi **Södermanlands län** och **Gävleborgs län**.

- Södermanlands län ligger jämförelsevis lågt vad gäller andelen ensamstående med barn i låg ekonomisk standard – men även vad gäller trångboddhet. Inom rätten till arbete är andelen öppet arbetslösa eller personer i åtgärd/program hög, liksom andelen ej förvärvsarbetande i åldrarna 15-64 år.
- Gävleborgs län ligger jämförelsevis lågt vad gäller andel personer i ekonomisk utsatthet (hög andel), median av disponibel inkomst (låg median), samt andel öppet arbetslösa eller personer i åtgärd/program.

Strax ovanför dessa finns ett kluster län som uppvisar ett något högre åtnjutande av dessa två rättigheter – Örebro län, Kronobergs län, Skåne län, Västmanlands län, Blekinge län, Jämtlands län, Kalmar län och

Gotlands län. Dessa län ligger inte i topp bland någon av indikatorerna (förutom vad gäller trångboddhet där Gotlands län ligger högt), utan visar samtliga en blandad bild, eller ett jämförelsevis lågt åtnjutande.

3.2.2 Sammanvägd bild: rätten till en tillfredsställande levnadsstandard, rätten till arbete, rätten till utbildning

Den andra kartan, figur 8 utgörs av samma samlade bild av rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och rätten till arbete som kartan i figur 7 – men därutöver har vi även lagt till åtnjutandet av rätten till utbildning. Att lägga till rätten till utbildning ger inga större skillnader i vilka län som har ett högt samlat åtnjutande av rättigheterna och vilka som har ett lågt. **Hallands län** ligger fortsatt högt, och därefter kommer **Stockholms** och **Västerbottens län**. Intressant att notera är att den samlade bilden av åtnjutandet av rättigheterna i Västerbottens län – som hamnar i topp vad gäller behöriga från årskurs nio till nationella programmet – dras upp av rätten till utbildning. Stockholms län ligger lågt på flera av utbildningsindikatorerna – bland dem med lägst andel registrerade barn i förskola, högst antal barn per barngrupp och lägst andel behöriga från årskurs nio till nationella programmet som kommit till Sverige efter sju års ålder.

Bland länen med jämförelsevis lågt åtnjutande av rättigheterna sker heller inga större förändringar när vi lägger till rätten till utbildning. Åtnjutandet av rättigheterna är fortsatt lägst i **Södermanlands län**, därefter **Gävleborgs län** och **Örebro län**. Samtliga dessa tre län ligger relativt lågt på 1-2 av fem indikatorer inom rätten till utbildning.

För två län medför tillägget av rätten till utbildning en lite större förändring i den samlade bilden. **Gotlands län** – som inte låg vare sig högt eller lågt för rätten till en tillfredsställande levnadsstandard eller rätten till arbete – ligger i topp vad gäller registrerade barn i förskola, behöriga elever från årskurs nio till nationella programmet samt upplevd trygghet i skolan. Detta gör att det samlade åtnjutandet ligger bland de högsta bland Sveriges län. **Uppsala län** å andra sidan uppvisar ett relativt sett lägre åtnjutande av rätten till utbildning än de två andra rättigheterna.

Kommuners och regioners rådighet över de tre rättigheterna skiljer sig åt. Såväl rätten till utbildning som rätten till arbete och tillfredsställande levnadsstandard mäts genom utfallsindikatorer – dvs indikatorer som kommuner och regioner inte har direkt rådighet över. Indikatorerna som ingår i rätten till utbildning däremot är en kombination av sådana som kommuner har direkt rådighet över – så som antal barn per barngrupp – och utfallsindikatorer så som andelen niondeklassare som blir behöriga till gymnasiet. Kommuners och regioners rådighet över utbildningsindikatorerna är dock högre än över exempelvis andel arbetslösa, eller andel trångbodda. Utbildningsverksamheten styrs dessutom av lagar och förordningar. Som vi kommer tillbaka i nästa avsnitt har sannolikt såväl den högre rådigheten som det faktum att verksamheten är lagstyrd att geografiska faktorer inte har lika stor påverkan på utfallet.

3.3 VARFÖR SER DET OLIKA UT? DEN NYA EKONOMISKA GEOGRAFIN SOM FÖRKLARINGSRASTER

Länen som har ett jämförelsevis högt åtnjutande av rättigheter och länen som har ett jämförelsevis lågt skiljer sig åt inte bara i åtnjutandet av rättigheter utan även i andra avseenden. Stockholms län har en arbetsmarknad med hög andel personer med eftergymnasial utbildning, Hallands län har ett fördelaktigt geografiskt läge med närhet till flera storstadsregioner, och såväl Västerbottens som Norrbottens län genomgår nyindustrialisering med stora industriinvesteringar och etableringar. Södermanlands och Gävleborgs län å andra sidan är industriregioner, med lägre genomsnittlig utbildningsnivå, och betydande inslag av tillverkningsindustri. Betyder detta något för rättighetsåtnjutandet, och i så fall vad? I resten av detta avsnitt lägger vi på ett geografiskt förklaringsraster som kan ge vägledning till faktorer i den regionala geografin som påverkar människors åtnjutande av sina rättigheter.

3.3.1 Teoretisk bakgrund

Inom teoribildningen den nya ekonomiska geografin (Krugman, 1991)⁵ försöker forskare förklara vilka mekanismer som ligger bakom skillnader i hur regioner och orter utvecklas. Den nya ekonomiska geografin säger i stort att det är större och täta regioner som utvecklas mest positivt över tid. Det är stora och täta regioner som lockar till sig kunskapsintensiva företag med hög produktivitet. Tätheten och storleken ger möjligheter till lägre transportkostnader och tillgång till en större arbetsmarknad och fler konsumenter. Närheten till universitet och forskningsinstitut, konkurrenter och underleverantörer är också viktiga faktorer som gör att företag vill vara lokaliserade i täta miljöer där tillgången till ny kunskap, kompetens och information oftast är större. Även människor visar sig i stor utsträckning söka sig till platser som erbjuder goda möjligheter till arbete och stort utbud av offentlig och privat service. När både arbetstillfällena och arbetskraftsutbudet växer så stärks platsens attraktivitet ytterligare, vilket lägger grunden för en självförstärkande utveckling. Stora och täta regioner har därför i regel högre tillväxt i termer av befolkning och produktivitet, men också sysselsättning och inkomster. Eller för att uttrycka det på annat sätt – ett högre åtnjutande av vissa aspekter av rätten till arbete och rätten till tillfredsställande levnadsstandard. Omvänt innebär detta att områden med färre invånare och glesare struktur har nackdelar – både i att attrahera invånare och företag.

Särskilt fokus inom teoribildningen har varit hur regionernas utvecklingsförutsättningar har påverkats av övergången från industri- till tjänstesamhälle. Den pågående strukturomvandlingen innebär att delar av tillverkningsindustrin i västvärlden antingen konkurrerats ut eller omlokaliseras till låglöneländer, och att andra delar av industrin har blivit kvar men automatiserats. Detta har gjort att många arbetstillfällen i industrin har försvunnit. De jobb som ändå finns kvar i industrin ställer ökade krav på andra och nya kompetenser. Parallellt har tjänstesektorn vuxit i betydelse såväl ekonomiskt som sysselsättningsmässigt. En allt större del av den arbetsföra befolkningen arbetar i dag inom olika tjänsteyrken, i offentlig eller privat regi.

Ytterligare en faktor av betydelse är att näringslivsstrukturen i vissa regioner präglas av ett större inslag av industri och varuproduktion, och ibland en produktion med lågt kunskapsinnehåll. Detta kan i stor utsträckning förklaras av ett så kallat stigberoende: platsens historiska förutsättningar i form av tillgång till råvaror, möjligheter till kraftproduktion, transportmöjligheter, arbetskraft eller storlek på hemmamarknad har styrt vilken typ av företag som etablerat sig, och som sedan blivit kvar. Det finns med andra ord ofta starka historiska och geografiska skäl till att platser har den näringsstruktur som de har.

3.3.2 Rättighetsläget hänger samman med geografiska faktorer

I detta avsnitt resonerar vi om hur en del av de regionala variationerna i rätten till arbete och i viss mån levnadsstandard som vi ser mellan länen skulle kunna hänga samman med faktorer som lyfts i den nya ekonomiska geografin. Eftersom kommuner har en mer direkt rådgivning över utfallet inom rätten till utbildning, exempelvis antalet barn i barngrupper, så är kopplingen mellan rättighetsläget och geografiska aspekter troligtvis mindre. Utbildningsverksamheten styrs dessutom genom lagar med nära koppling till indikatorerna som visar på åtnjutandet på ett mer direkt vis är indikatorerna som visar på rätten till arbete och rätten till tillfredsställande levnadsstandard. Resonemanget baseras på de län som antingen ligger jämförelsevis högt eller jämförelsevis lågt i åtnjutandet av rättigheterna. Analysen av samband skulle behöva vara mycket mer detaljerad om hela materialet skulle omfattas, eftersom skillnaderna i övrigt i materialet är små.

⁵ Resonemang om den nya ekonomiska geografin baseras på rapporten *Ortsstruktur och funktionella samband i södra Sverige, 2024*, framtagen av Regionsamverkan och WSP [Ortsstruktur-och-funktionella-samband-i-sodra-Sverige-webb.pdf \(regionsamverkan.se\)](#). Den nya ekonomiska geografin resonerar egentligen om funktionella regioner och inte administrativa – dvs regioner som fungerar som en enhet även om de inte ligger i enbart en region. Vi menar att det rastret ändå är relevant i denna kontext, eftersom den omvandling som beskrivs från industri- till tjänstesamhälle också är relevant för geografiska regioner.

Två län där åtnjutandet av rätten till arbete och rätten till tillfredsställande levnadsstandard är jämförelsevis högt, såväl för indikatorer som berör arbetslöshet, som inkomstnivåer, är Hallands län och Stockholms län. Stockholms län karakteriseras också av faktorer som den nya ekonomiska geografin säger är sammankopplade med en god utveckling. Storstadsregionen Stockholm gynnas av sin täthet och närheten till universitet och forskningsmiljöer. I Stockholms län har 36 procent av befolkningen eftergymnasial utbildning (jämfört med 27 procent som är riksgenomsnittet)⁶. Företag, inte minst kunskapsintensiva, dras hit och lönenivåerna blir höga och arbetslösheten låg. Bruttoregionalprodukten per invånare⁷ ligger på drygt 760 000 kronor, vilket är mer än 30 procent högre än genomsnittet i Sverige. Enligt teoribildningen så gynnas utvecklingen också i storstadsnära regioner som Hallands län, med sin tillgång till en stor regional marknad och hög attraktivitet för människor. Här finns flera större orter vilket ger en geografisk närhet till såväl kunder och arbetstillfällen, men även goda kommunikationer till den närliggande större staden Göteborg. Det uppfattas som attraktivt att bo i Halland och länet är liksom Stockholms län ett av de län med högst årlig befolkningstillväxt (Tillväxtverket, 2023).

De geografiska förutsättningarna i de två länen med ett jämförelsevis lägre åtnjutande –Södermanlands län och Gävleborgs län – skapar enligt teorin inte samma dragningskraft för kunskapsintensiva tjänsteföretag som storstadsregionerna. Utbildningsnivån är lägre än genomsnittet i landet – mellan 21 och 22 procent har eftergymnasial utbildning (jämfört med 27 procent som är riksgenomsnittet). Länen är relativt små sett till befolkning och de har en relativt svag tillgång till större marknader. Den existerande näringsstrukturen påverkar i sin tur lönenivåer, som är lägre, och bruttoregionalprodukten per invånare ligger på omkring 75 procent av riksgenomsnittet. Även risken för arbetslöshet påverkas – dessa län blir känsliga för nedläggningar av företag, eftersom det inte fylls på med nya arbetsplatser i samma utsträckning. Dessa län har också under lång tid sett en minskande sysselsättning inom tillverkningsindustrin.

Denna översiktliga analys visar att den nya ekonomiska geografin är sannolikt bra för att förklara en del av de regionala variationerna mellan länen i rätten till arbete och i viss mån rätten till tillfredsställande levnadsstandard. Stora nationella transfereringssystem jämnar till viss del ut skillnader i den senare rättigheten. Man kan dra flera slutsatser av detta. Dels att det kan fördjupa förståelsen av statistik att också titta på förklaringsvariabler i den geografiska kontexten. Att rättighetsläget hänger samman med geografiska förutsättningar innebär också att skyldighetsbärare har olika utmaningar att ta sig an utifrån de geografiska förutsättningarna. Regioner där arbetstillfällena av historiska eller geografiska skäl finns inom en krympande industri, med allt högre grad av automatisering, blir exempelvis känsliga för nedläggningar av företag, då det är svårare för en sådan region att attrahera nya arbetsgivare. Slutligen har den regionala och kommunala nivån begränsad rådighet över vilka arbetstillfällen som finns på en plats, åtminstone på kort sikt. Men på lite längre sikt har såväl kommuner och regioner flera verktyg som kan påverka, inte minst näringslivsfrämjande insatser men även regional utveckling brett. En utmaning för många industriorter och -regioner kan då vara att samtidigt värna de tillverkande företagen som en viktig del av den lokala ekonomin och skapa nya arbetstillfällen i andra branscher. Utmaningarna på sådana platser att skapa förutsättningar för en dynamisk självförstärkande utveckling är betydande.

⁶ Statistiken som används i avsnittet är hämtad från www.scb.se, avser 2023

⁷ Bruttoregionalprodukt (BRP) är den regionala motsvarigheten till det nationella måttet bruttonationalprodukt (BNP). BRP är det samlade värdet av alla producerade varor och tjänster i en region under ett år. BRP visar hur stor produktionen är räknat i kronor. Här används den för att visa den ekonomiska utvecklingen i ett län.

4. RÄTTIGHETSLÄGET PÅVERKAS AV STÖRRE SAMHÄLLSFÖRÄNDRINGAR

4.1 INLEDNING

I detta kapitel sammanställs vad forskning och andra underlag säger om hur två externa händelser har påverkat rättighetsläget i Sverige – corona-pandemin och flyktingsituationen år 2015. Detta är exempel på händelser med betydande potentiell påverkan på rättighetsläget för aspekter av såväl rätten till arbete, rätten till tillfredsställande levnadsstandard, och rätten till utbildning. Det är även exempel på händelser vars uppkomst ligger bortom kommuners, regioners, och läns direkta kontroll och rådighet. Genom att lyfta fram detta vill vi visa hur till förändringar i rättighetsläget kan påverkas av externa händelser, när man analyserar statistik och ser trendförändringar. När man överväger vilka åtgärder som ska vidtas. Kommunala och regionala aktörer har dock rådighet över hanteringen av och reaktionen på externa skeenden. Rätten till arbete, rätten till tillfredsställande levnadsstandard och rätten till utbildning hör till de ekonomiska, sociala och kulturella (ESK) rättigheterna vilket innebär att trots en möjlig yttre påverkan har Sverige som stat åtagit sig att respektera och säkerställa dessa rättigheter, efter tillgängliga resurser (Internationella konventionen om ekonomiska, sociala, och kulturella rättigheter, 1966).

Kapitlet belyser inte samtliga möjliga konsekvenser av corona-pandemin och flyktingsituationen 2015 på rättighetsläget, utan ger exempel utifrån litteraturen. Även i detta kapitel beskrivs effekter på rätten till arbete och rätten till tillfredsställande levnadsstandard samlat.

4.2 CORONAPANDEMIN

4.2.1 Coronapandemin i Sverige

Corona-pandemin är ett exempel på en omvärldshändelse som hade påverkan på varje människa som lever i Sverige. När coronapandemin nådde Sverige vidtogs en rad åtgärder av ansvariga myndigheter. Förskola och grundskola hölls i princip öppna medan gymnasieskola och högre utbildning mestadels övergick till distansundervisning, och Folkhälsomyndigheten utfärdade även rekommendationer om att arbeta hemifrån (SOU 2022:10). Eftersom statistiken oftast sträcker sig till 2021 är det svårt att se tydliga förändringar i den nationella lägesbilden. I detta avsnitt lyfter vi därför några aspekter där litteraturen menar att coronapandemin påverkat och kan komma att påverka rättighetsläget för de aktuella rättigheterna.

4.2.2 Rätten till utbildning

Skolverkets rapport *Covid-19-pandemins konsekvenser för förskolan (2022)* gör en kvalitativ analys och pekar på flera aspekter som kan ha haft en påverkan på utbildningsläget hos förskolebarn. I rapporten framgår bland annat att fler än hälften av de tillfrågade rektorerna anser att frånvaro längre än två veckor ökade under pandemin. För frånvaro kortare än två veckor är det nästan 90 procent av rektorerna som anser att den ökat. Svaren på frågan om samma rektorer har upplevt att vissa grupper av barn varit mer frånvarande än andra är inte helt entydiga i rapporten. Oavsett så riskerar frånvaro att påverka barns sociala utveckling och språkutveckling, menar Skolverket (2022) i rapporten. Det sistnämnda riskerar att drabba barn som inte har svenska som modersmål i högre utsträckning. Barn i behov av extra stöd tycks ha påverkats i olika utsträckning av pandemin. I fall det kanske blir som mest tydligast i rapporten är att nästan en fjärdedel rektorerna uppger att tillgången till specialpedagogisk kompetens har minskat sedan pandemin.

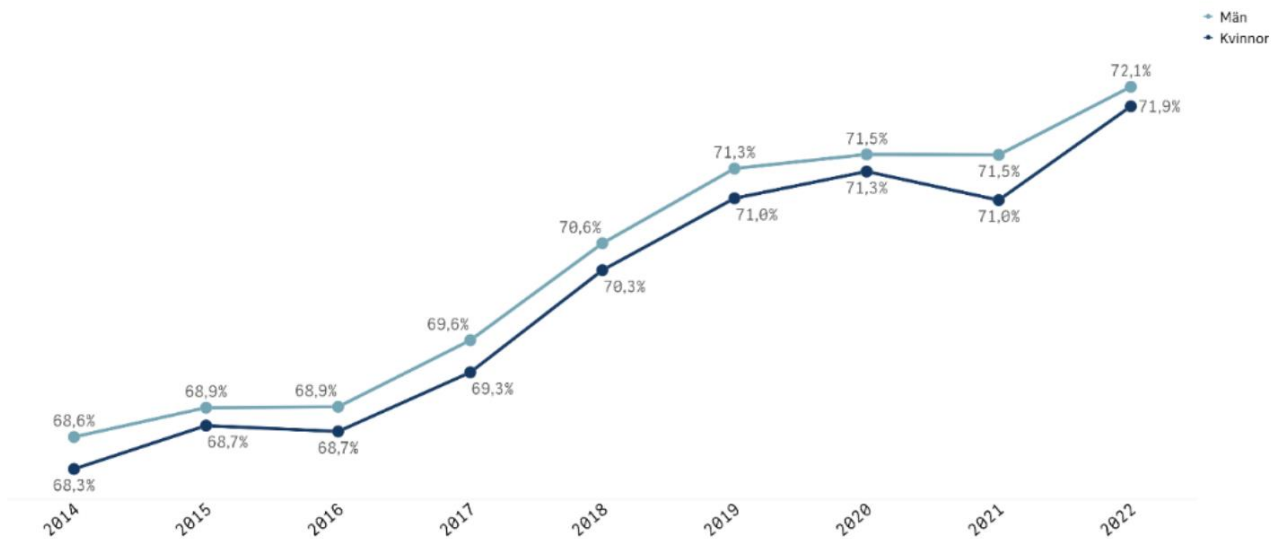
I en rapport från Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU), *Barn och unga under coronapandemin (2021)*, undersöks möjliga samtida och framtida konsekvenser hos unga, baserat på statistik och tidigare forskning. Rapporten åskådliggör bland annat att andelen lärarfrånvaro ökade under pandemins första år, vilket har riskerat att skapa försämrade förutsättningarna för barns lärande (IFAU,

2021). Även den förhöjda andelen elevfrånvaro i grundskolan behandlas i rapporten, som även den ökade under pandemins första år. Totalt fastslås att den negativa påverkan på kunskapsläget ha varit relativt liten, men att på individnivå kan påverkan ha varit större (IFAU, 2021). Ett annat kapitel i rapporten fokuserar på möjliga effekter på studieprestationer av distansundervisningen hos gymnasieelever baserat på internationella forskningsunderlag. Här fastslås att det kan vara viktigt att fortsätta undersöka hur grupper som redan innan pandemin varit i ett sårbart läge kan ha drabbats hårdare, då de i större utsträckning kan ha saknat goda förutsättningar att studera i hemmet (IFAU, 2021).

Baserat på både kvantitativ data i form av enkäter och registerdata samt kvalitativ data i form av intervjuer, framkommer det i Folkhälsomyndighetens rapport *Pandemins konsekvenser för barn och unga* (2024) att de åtgärder som sattes in för att förhindra smittspridning kan ha påverkat ungas rättighetsläge, bland annat gällande utbildning. Rapporten uppmärksammar att det tycks finnas ett mönster i att barn och unga som redan var sårbara i flera fall märkbart påverkades. Där distansundervisning sattes in som åtgärd upplevde många att det dagliga stödet minskade och egna utsagor från barnen belyser att det på grund av distansundervisning skapades ett alltför stort avstånd mellan elev och lärare som hindrade barnen från att söka den hjälp de behövde. Slutligen belyser rapporten även att det inte bara är egenvärdet i utbildning som påverkats negativt för barn och unga, utan att även den sociala och stöttande funktion som skolan har ser ut att ha försämrats i och med distansundervisning (Folkhälsomyndigheten, 2024).

Figur 9. Utveckling av andel registrerade i förskola i Sverige i åldrarna 0-5 år mellan år 2014-2022, uppdelat efter kön. Källa: Länsstyrelsernas nationella samordning i mänskliga rättigheter och barnets rättigheter, 2023

Registrerade i förskola 0-5 år (%) 2014 - 2022 - Riket

Vissa av dessa aspekter går också att se i den nationella lägesbilden. Bland annat syns ett tapp i andelen registrerade barn i förskola (se figur 9 ovan). Resultaten kring ökad frånvaro i försökolan hos redan registrerade barn som Skolverkets (2022) rapport tar upp syns dock inte i den statistiken, och Skolverket menar att den faktorn kan ha en påverkan för barns utveckling som bör följas framåt.

4.2.3 Rätten till arbete, rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

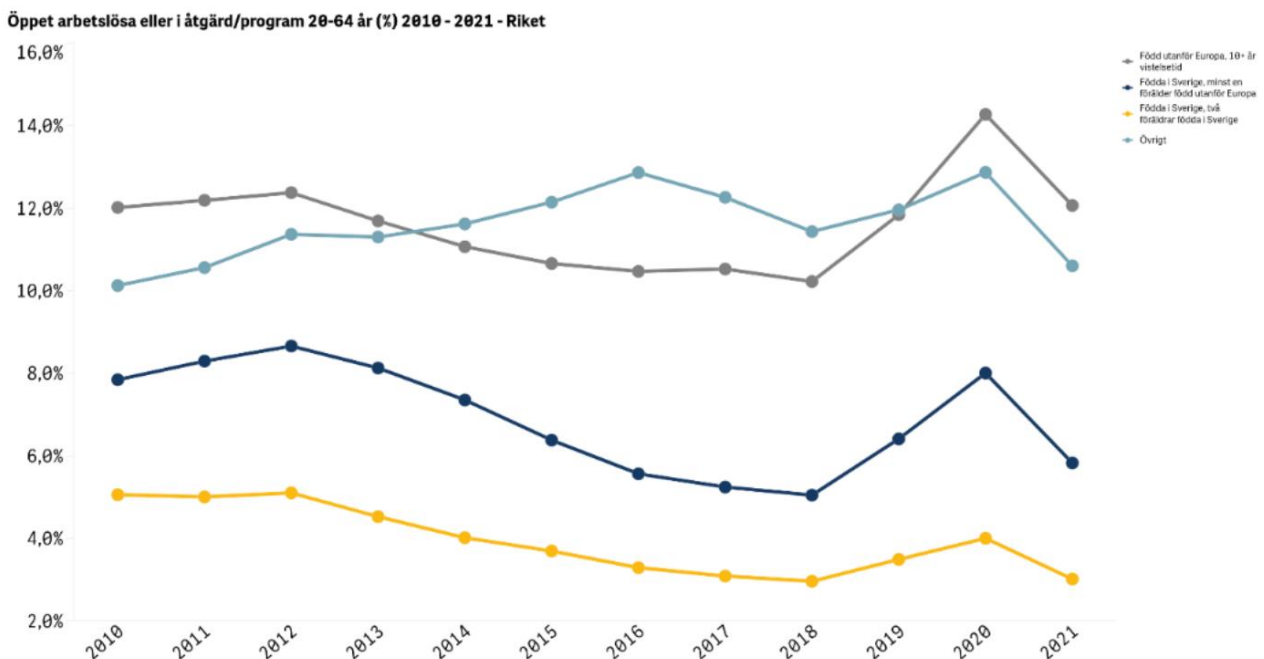
Underlagsrapporten *Coronapandemin, arbetsinkomsterna och välfärdssystemets skyddsgrad* från IFAU (2022b) undersöker hur pandemin påverkade befolkningens ekonomi gällande arbetsinkomst, hur resilienta befintliga skyddsmekanismer i välfärdssystemet varit, och vilka effekter de åtgärder som sattes in i samband med pandemin gav genom att analysera olika inkomstkällor för olika grupper (IFAU, 2022b). Rapporten konstaterar att trots att arbetsinkomsterna påverkades negativt i samband med pandemins början blev den negativa påverkan inte långvarig. Författarna menar att det ekonomiska stöd som sattes in för att mildra

konsekvenser för både privatpersoner och företag tycks ha varit rätt riktade, och att det existerande välfärdssystemet i mångt och mycket klarade den prövning coronapandemin utsatte det för. Däremot understryker författarna att ytterligare forskning är nödvändig för att kunna se till långsiktiga konsekvenser. Samtidigt slog pandemin olika hårt på olika grupper, vilket framkommer i rapporten. T.ex. personer boende i mer utsatta områden, med låg inkomst eller som arbetade i en bransch som påverkades av pandemin, drabbades hårdare gällande förlust i arbetsinkomst, även om dessa förluster delvis dämpades av välfärdssystemet (IFAU, 2022b).

I SCB:s (2023) rapport *Långtidsarbetslösa 2005-2023* som huvudsakligen baseras på analys av statistisk data, exemplifieras ytterligare effekter på redan utsatta grupper. I rapporten framgår det att trots att sysselsättningsgraden återhämtat sig från pandemins påverkan och med nivåer av arbetslöshet som innan pandemin (SCB, 2022), så kan pandemin ha förvärrat situationen för de som sedan tidigare stått längre ifrån arbetsmarknaden (SCB, 2023). En grupp som särskilt står ut i SCB:s undersökning är kvinnor födda i länder utanför Europa med förgymnasial utbildning. För denna grupp ökade långtidarbetslösheten markant under år 2020, vilket SCB anser kan ha att göra med att en andel av gruppen hade tidsbegränsade anställningar inom den privata tjänstesektorn, vilken drabbades hårt av pandemin.

Under pandemin uppmärksammades Amnesty International (2020) det faktum att Sverige inte beslutat att pausa verkställandet av avhysningar. Detta, menar Amnesty International, försatte redan utsatta människor i ett ännu mer utsatt läge, när både arbete och bostad riskeras. Amnesty hänvisar till publicerade riktlinjer från FN, i vilka stater uppmanas att pausa vräkningar även en tid efter pandemin i och med pandemins påverkan på det ekonomiska läget (Amnesty International, 2020; OHCHR, 2020a, 2020b). Samtidigt visar statistik från Kronofogden (u.å) att antalet barn i Sverige som berörts av en verkställd avhysning har ökat under 2021, 2022 och 2023. Under dessa år de låg på 572, 575 respektive 674 barn. Under första halvan av år 2024 rapporterar Kronofogden att 342 barn har berörts av vräkningar.

Figur 10. Utvecklingen av andel öppet arbetslösa eller i åtgärd/program i åldrarna 20-64 år i Sverige mellan år 2010-2021, uppdelat på födelseregion. Källa: Länsstyrelsernas nationella samordning i mänskliga rättigheter och barnets rättigheter, 2023

Vissa av dessa skeenden går att se i den nationella lägesbilden. Bland annat visas en ökning i andelen öppet arbetslösa eller i åtgärd/program särskilt under år 2020, som sedan återhämtar sig 2021 (se figur 10 ovan). Detta ligger i linje med vad som exempelvis SCB:s (2023) rapport visar, som framhåller att

arbetslösheten återhämtat sig från pandemin. Däremot nyanserar SCB:s rapport de siffrorna, och visar en ökning av en specifik grupp i långtidsarbetslöshet, som kan vara viktigt att följa vidare. Även att antalet avhysningar som berört barn har ökat de senaste åren uppmärksammas i den nationella lägesbilden.

4.3 FLYKTINGSITUATIONEN 2015

4.3.1 Definitioner och begrepp

Flyktingsituationen år 2015 innebar att en snabb och kraftig ökning av antalet människor som sökte sig till Sverige. Omkring 163 000 personer sökte asyl i Sverige under år 2015, vilket var en fördubbling jämfört med föregående år (SCB, 2016). Av dem som sökte asyl var 70 384 barn, och av dem var 35 369 ensamkommande (SCB, 2016). När vi i detta avsnitt talar om flyktingsituationen, så omfattar detta huvudsakligen de människor som sökte asyl i Sverige under denna period, varav de flesta kom från Syrien och Afghanistan följt av Irak (Riksrevisionen, 2017). Denna grupp går dock inte att särskilja i den nationella lägesbilden eftersom statistik utifrån födelseregion omfattar människor som kommit till Sverige av en mängd olika anledningar – inte bara asylsökande. Eftersom asylsökande inte räknas in i all statistik som SCB tillhandahåller, t.ex. baseras arbetskraftsstatistik enbart på personer som är folkbokförda i Sverige (SCB, u.å), så finns det också en fördröjning i hur de som kom till Sverige 2015 fångas in i delar av statistiken i den nationella lägesbilden. Litteraturen som utgör grund för analysen i avsnitt 4.3.2 och 4.3.3 omfattar delvis olika grupper. En del av litteraturen tar avstamp i flyktingsituationen 2015 – detta gäller främst för litteratur kopplad till rätten till utbildning. I dessa fall berör litteraturen asylsökande, flyktingar eller anhöriga till flyktingar i Sverige. Annan litteratur som används är bredare, och kan inkludera nyanlända och utrikes födda personer i Sverige, som kan ha olika bakgrund.

4.3.2 Rätten till utbildning

Rätten till utbildning är i Sverige allomfattande och skiljer sig inte åt mellan barn som söker asyl och barn redan bosatta och/eller folkbokförda i Sverige (SOU 2017:12). Detta innebar att ett stort antal barn skulle introduceras i det svenska skolsystemet under kort tid. En rapport av Skolinspektionen publicerad redan innan 2015 visar på ett redan ansträngt läge hos Sveriges kommuner gällande ankommande barn och deras rätt till utbildning. Brister i aktörernas arbete att säkerställa att samtliga asylsökande barn deltog i utbildning samt i att erbjuda anpassad undervisning synliggjordes (Skolinspektionen 2013).

I den statliga utredning *Att ta emot människor på flykt i Sverige hösten 2015* (SOU 2017:12) redogörs för en omfattande analys av beredskapsläget och hanteringen i Sverige specifikt under hösten 2015. Det som framför allt relaterar till rätten till utbildning är att utredningen uppmärksammar en omfattande brist på resurser för att bemöta det ökade behovet av lärare, tolkar och lokaler för de barn som anlände under hösten 2015. I normala fall är barnets vistelsekommun ansvarig att helst inom en månad erbjuda plats i skola, men under hösten 2015 gavs kommunerna dispens och fick lov att i särskilda fall dröja längre än tre månader. I utredningen framkommer även att flera kommuner rapporterade att de mötte nya utmaningar med bland annat att skolklasser kraftigt och snabbt ökade i storlek och att undervisa elever som saknade utbildning sedan tidigare (SOU 2017:12).

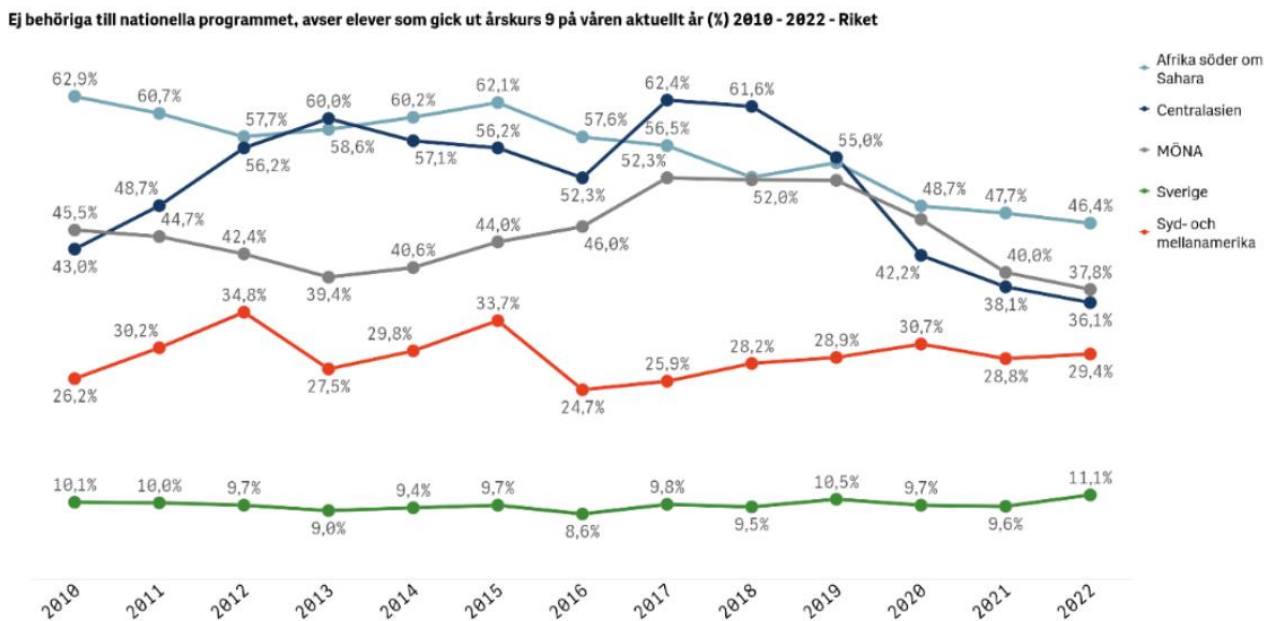
I en analys av Barnombudsmannen som lyfte fram unga asylsökande röster samt unga som ännu inte registrerats hos Migrationsverket framhålls liknande observationer som lyfts ovan, men från perspektiven hos barnen som befann sig på ankomstboenden under sin första tid i Sverige (Barnombudsmannen, 2017). I analysen framkommer att de ensamkommande barn Barnombudsmannen talade med i många fall inte introducerades till varken skolväsendet eller tilldelats stöd i form av god man under tiden de befunnit sig på ankomstboenden, vilka ofta huserade barn under ett par veckor snarare än de få dagar som egentligen var avsedda. Omständigheterna rapporteras ha resulterat i försämrat mående och frustration hos de berörda

barnen, som även upplevde att de inte fick förutsättningar att påbörja sitt lärande (Barnombudsmannen, 2017).

I forskningsöversikten *Nyanlända i utbildning, Faktorer som påverkar ensamkommande flyktingbarns möjligheter att lyckas i skolan* av Skolforskningsinstitutet (2022), redogörs för vilka faktorer som sannolikt stärker respektive försämrar ensamkommande flyktingbarns förutsättningar att tillgodogöra sig en utbildning på ett bra sätt. Översikten baseras på internationellt forskningsunderlag, och faktorer som identifieras som risker för att försämrar förutsättningar är bland annat att barnet vid ankomst har en relativt hög ålder, att skolan brister i individanpassning, låg eller ingen utbildning sedan tidigare, och en avsaknad av vuxet stöd. Det som identifierats som det omvända, alltså faktorer som kan stärka förutsättningar att tillgodogöra sig utbildning på ett bra sätt, är att lärare individanpassar utbildningen gentemot barns individuella förutsättningar och vuxet stöd utanför skolan (Skolforskningsinstitutet, 2022).

I den nationella lägesbilden presenteras bland annat utvecklingen för gymnasiebehörighet för barn som går ut årskurs 9, se figur 11 nedan. För födelseregion Mellanöstern och Nordafrika (MÖNA), där Syrien ingår, samt Centralasien, där Afghanistan ingår, kan en ökning ses i andel ej behöriga under aktuella år. Utvecklingen skulle möjligen kunna spegla svårigheterna med att framgångsrikt inkludera de som anlände i samband med flyktingsituationen 2015 i skolväsendet. De ensamkommande barn som anlände till Sverige som asylsökande år 2015 och gick ut årskurs 9 år 2016 eller 2017 hade kortare tid på sig att lära, än de som anlände till Sverige år 2015 i yngre ålder som gick ut årskurs 9 flera år efter ankomst, vilket sannolikt påverkat deras förutsättningar att bli behöriga. Återigen är det däremot viktigt att påminna om att statistiken från den nationella lägesbilden inkluderar personer som kommit till Sverige av en mängd olika anledningar och direkta slutsatser går därför inte att dra.

Figur 11. Utvecklingen av andel ej behöriga till nationella programmet, avser elever som gick ut årskurs 9 på våren aktuellt år i Sverige, mellan år 2010-2022, uppdelat på födelseregion. Källa: Länsstyrelsernas nationella samordning i mänskliga rättigheter och barnets rättigheter, 2023

4.3.3 Rätten till arbete, rätten till tillfredsställande levnadsstandard

Som asylsökande i Sverige får man arbeta utan arbetstillstånd innan beslut om eventuellt uppehållstillstånd tagits, under förutsättningarna att vissa kriterier är uppfyllda (Migrationsverket, 2023). I Sverige har åtgärder som syftat till att främja etablering på arbetsmarknaden genomförts, exempelvis etableringsreformen som

introducerades år 2010 för att skapa en mer enhetlig organisering och snabbare etablera flyktingar på arbetsmarknaden (SNS, 2020a). Likt andra delar i den svenska förvaltningen, rapporteras organiseringen av programmet ha utmanats av det ökade antalet personer som deltog år 2015 (SNS, 2020a).

Rapporten *Flyktingar och flyktinganhörigas etablering på arbetsmarknaden i Stockholm, Göteborg och Malmö* från IFAU (2022c) analyserar skillnader mellan städer i flyktingars och deras anhörigas arbetsmarknadsetablering, som ankommit till Sverige mellan 2000-2017, baserat på statistiskt underlag. Författarna belyser att efter en tioårsperiod i Sverige har cirka 45 procent nått vad författarna definierar som en stabil ställning på arbetsmarknaden (IFAU, 2022c). I samma rapport uppmärksammas även indikationer på att flyktingar och deras anhöriga i Sverige ofta befinner sig i osäkra arbetsförhållanden, där mängden inkomst kan variera mellan perioder.

I Jämställdhetsmyndighetens undersökning *Mellan tillit och misstro - utrikes födda kvinnor om sina behov och hinder i relation till arbetsmarknadsetablering* (2023) belyses genom fokusgruppsdiskussioner de deltagande utrikes födda kvinnornas upplevelser om vilka hinder som finns för att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden. Av resultaten framkom bland annat att kvinnorna kände att de behövde ta ett stort ansvar för familj vilket kunde minska tiden de hade till att söka arbete, att arbetslösheten i många fall lett till psykisk ohälsa, att kunna relativt god svenska ofta är avgörande för möjlighet till anställning, och att diskriminering präglade kvinnornas dagliga kontakt med omvärlden, inklusive arbetsmarknaden (Jämställdhetsmyndigheten, 2023). Vidare beskrivs det att kvinnorna upplevde att det var svårt att få rätt stöd och upplevde ett dåligt bemötande, också gällande kontakten med myndigheter.

I SNS-rapporten *Organisation av arbetsmarknads- och bostadsintegration* (2020b) uppmärksammas även hur sammanflätade arbetsmarknaden och bostadsmarknaden är, och särskilt för nyanlända som ännu inte har etablerat sig på bostadsmarknaden genom att exempelvis ha samlat kötid. Rapporten baseras på tidigare forskning och det framgår att på platser där nyanlända kan ha störst möjlighet att få anställning ofta inte sammanfaller med att det på samma geografiska plats också finns möjlighet att ordna med bostad, och vice versa. Den utbredda bostadsbristen i Sverige lyfts även som en betydande faktor för hur och när nyanlända får bostad, och att det fördröjer insteget till etableringsprogram som skulle kunna främja deras utgångsläge, då de inte får tillgång till det innan de är bosatta i en kommun (SNS, 2020b).

Gällande boendesituationen för de som beviljats upphållstillstånd efter asylansökan förekommer beskrivningar om att individens situation kan variera beroende på hens intiala vägval i samband med etableringen i Sverige, samt att det baserat på tidigare forskning funnits problem med diskriminering och otrygga boendeförhållanden för nyanlända (Hebert, 2023; SNS, 2020b). Hebert (2023) följer människor som kom till Sverige som asylsökande under flyktingsituationen år 2015, som sedan fick uppehållstillstånd. Avhandlingen visar bland annat att de som själva väljer var de vill bosätta sig utan hjälp från Migrationsverket och kommun, riskerar att utsättas för ocker och trångboddhet, men att det kan vara socialt önskvärt för de själva då de har möjlighet att bosätta sig där de har ett socialt nätverk (Hebert, 2023).

5. SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

De senaste åren har åtnjutandet av rätten till tillfredställande levnadsstandard, rätten till arbete och rätten till utbildning generellt sett ökat. Den disponibla inkomsten ökar, allt fler förvärvsarbetar och andel behöriga elever till nationella programmet ökar. Samtidigt som åtnjutandet alltså generellt sett ökar, så finns det grupper där vi ser en motsatt utveckling. Ett exempel är att andelen barn som bor med föräldrar med låg ekonomisk standard generellt sett ökar. Trots att åtnjutandet av de tre rättigheterna generellt ökar, finns det markanta skillnader mellan olika grupper. Den största skillnaden är mellan personer födda i Sverige och personer födda i vissa andra delar av världen. Skillnaderna gäller alltifrån trångboddhet bland barn, ekonomisk situation, förvärvsarbete och behörighet till nationella programmet. Exempelvis var ungefär

nio av tio svenskfödda elever behöriga till nationella program, vilket kan jämföras med ungefär fem av tio elever födda i Afrika söder om Sahara. Det finns även markanta skillnader i disponibel inkomst mellan män och kvinnor.

Enligt Artikel 1 i FN:s allmänna deklaration (FN, 2016) om mänskliga rättigheter är alla människor födda fria och lika i värde och rättigheter. I hearingen däremot, påpekas det att hur du kan åtnjuta mänskliga rättigheter är avhängigt av vem du är, och hur samhället ser på dig. Detta ser vi även tecken på i statistiken. Flera civilsamhällesorganisationer påpekar även att det finns grupper som inte syns i statistiken, däribland barn i asylprocessen. I ett arbete som detta är det därför viktigt att poängtera att statiken med övergripande indelningsgrunder inte ger en heltäckande bild av det nationella rättighetsläget.

För att förstärka det generella åtnjutandet av dessa tre rättigheter pekar litteraturen ofta på att en bredare, djupare och effektivare samverkan mellan berörda aktörer behöver komma till stånd. Genom att skapa en större helhetsbild och samordnade insatser med hjälp av skola, socialtjänst och vårdnadshavare kan proaktiva insatser genomföras till både barnfamiljer som riskerar vräkning och till elever som riskerar att bli ej behöriga till nationella programmet. Det handlar även om att säkerställa flexibilitet och god kvalitet i såväl den kommunala språkundervisningen som i olika riktade insatser mot grupper som står långt ifrån arbetsmarknaden. Utblicken visar även att det krävs mer medvetenhet kring jämställdhet, diskriminering och stereotypa utbildningsval för att tillgången till arbetsmarknaden ska vara lika öppen för alla – oavsett kön, födelseregion eller efternamn.

FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter uttrycker även den oro över den stigande fattigdomen bland utsatta och marginaliserade grupper. Bland annat är en rekommendation för att motverka den segregerade arbetsmarknaden är att stärka yrkesutbildning och tillgången till språkkurser. Kommittén uppmanar även till ett mer institutionaliserat samarbete mellan lokala myndigheter så att det generella åtnjutandet av mänskliga rättigheter i Sverige kan förstärkas.

Analysen i denna rapport visar också att det finns regionala skillnader i åtnjutandet av de tre rättigheterna. Den översiktliga analysen visar att geografiska skillnader mellan länen, så som täthet och den resulterande näringsstrukturen, sannolikt förklarar en del av de regionala variationerna mellan länen i rätten till arbete och i viss mån rätten till tillfredsställande levnadsstandard. Skyldighetsbärare har därför olika utmaningar att ta sig an utifrån de geografiska förutsättningarna. Den regionala och kommunala nivån har begränsad rådighet på kort sikt över vilka arbetstillfällen som finns på en plats. På lite längre sikt kan dock kommuner och regioner använda verktyg så som näringslivsfrämjande insatser men även insatser inom regional utveckling brett för att på sikt främja åtnjutandet av rätten till arbete och rätten till tillfredsställande levnadsstandard.

Gemensamt för litteraturen som rör effekter av corona-pandemin är att författarna understryker att forskningen i mångt och mycket är pågående. Inom rätten till utbildning visar dock litteraturen att de som påverkats, och som kan komma att påverkas mer än andra framåt, oftast är redan utsatta grupper. Även gällande rätten till arbete och rätten till tillfredsställande levnadsstandard visar litteraturen att vissa grupper har varit, och kan komma att bli mer drabbade av, corona-pandemins konsekvenser. Likt inom rätten till utbildning är det de personer som redan innan befunnit sig i mer utsatta förhållanden som drabbats hårdare.

Mycket av den forskning som presenteras i relation till flyktingsituationen 2015 är allmän, och har pågått under lång tid. En mer omfattande analys av inträdet till arbetsmarknaden och sysselsättningsgraden för de människor som anlände år 2015 har ännu inte gjorts. Det som framför allt går att säga utifrån litteraturen som vi har lyft fram är att rättighetsläget påverkades framför allt för de människor som kan varit del av, eller ha haft en direkt koppling till, situationen i sig. Litteraturen visar att resursbrist och arbetssätt kan vara en delförklaring till det försämrade rättighetsläget. Litteraturen indikerar också att det finns skillnader i rättighetsläget för olika grupper, som inte har grund i det plötsliga ökade trycket på svenska myndigheter, utan kan ha grund i exempelvis diskriminering på arbetsmarknaden.

Avslutningsvis ger vi två rekommendationer till fortsatt analys av rättighetsläget. Rekommendationerna tar avstamp i det vi sett i vår analys men också i litteraturen och kommittérekommendationerna:

Om analysen av rättighetsläget görs på en lägre nivå än län, t.ex. den kommunala nivån, så åskådliggörs skillnader som döljs i det regionala genomsnittet. I rapportens geografiska analys sticker exempelvis Stockholm ut markant. I andra regioner med storstäder så som Västra Götalands län och Skånes län är det troligt att det finns betydande skillnader mellan storstaden – Göteborg respektive Malmö – och omgivande kommuner. En analys på en lägre nivå ger möjligheter till att analysera skillnader mellan rättighetsläget olika kommuner eller andra typer av geografiska indelningar i en region, och också identifiera orsaker. Detta ger förutsättningar för mer verksamhetsnära rekommendationer om åtgärder.

Vidare bör statistiken förstås med viss aktsamhet, då det finns grupper som inte inkluderas i den. Centralt inhämtad statistik kan även förenkla en komplex bild för mycket, genom att nyanser och skillnader osynliggörs. Det finns en medvetenhet i den nationella lägesbilden om att indelningsgrunderna som används inte ger en heltäckande bild av rättighetsläget för olika grupper, och därför kompletterades statistiken med information från en hearing med organisationer. Både Kommittén för barnets rättigheter (2023) och Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (2024) ger rekommendationer om att statistik bör samlas in som visar situationen även för andra grupper. Vår analys lyfter också att exempelvis asylsökande inte inkluderas i delar av statistiken som den nationella lägesbilden bygger på. En analys av central statistik bör därför kompletteras med mer systematisk information om de grupper som troligtvis har ett sämre rättighetsläge än det som syns i statistiken. Sådan information kan inhämtas genom intervjuer med den berörda gruppen eller expertintervjuer, eller från andra rapporter.

REFERENSER

- Allbright (2021). *Allbright 10 år: Mycket gjort. Mest kvar*.
https://static1.squarespace.com/static/5501a836e4b0472e6124f984/t/6044ca0924307b5eaafb5d5d/1615120909980/MYCKET_GJORT_MEST_KVAR_2021.pdf
- Amnesty International (2020). *Covid-19 and the right to housing*. <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/IOR4026262020ENGLISH.pdf>
- Barnombudsmannen (2016). *Inget rum för trygghet – barn och unga om vräkning och hemlöshet*.
https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/publikationer/inget_rum_for_trygghet_2016_financial.pdf
- Barnombudsmannen (2017). *Barn på flykt - Barn och ungas röster om mottagandet av ensamkommande*.
https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/publikationer/barn_pa_flykt_webb.pdf
- Barnombudsmannen (2021). *Barn och unga med utsatt situation på bostadsmarknaden*.
https://www.barnombudsmannen.se/contentassets/166d137abfd74998b01a4ee535a94077/analys-mucf_bo_barn-och-unga-med-utsatt-situation-pa-bostadsmarknaden.pdf
- Barnombudsmannen (2022). *Blir det någon skillnad – eller säger vi det här helt i onödan? Barnkonventionen i barns vardag*. https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/publikationer/bo_ar2022_bli-det-nan-skillnad.pdf
- Barnombudsmannen (2023). *"Jag hade vitt hjärta" – Tidiga samhällsinsatser för att stärka barn och förebygga kriminalitet*.
https://www.barnombudsmannen.se/contentassets/2fd60d7d96534e678631d8b14b981578/bo_arsbok_2023_webb_wcag.pdf
- Finansdepartementet (2022). *Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Kronofogdemyndigheten*.
 Fi2022/00714 <https://www.esv.se/statsliggaren/regleringsbrev/Index?rbld=22789>
- FN (2016). *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna*. <https://fn.se/wp-content/uploads/2016/07/Allmanforklaringsomdemanskligarattigheterna.pdf>
- FN (2023). *Kommittén för barns rättigheter. Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport*. CRC/C/SWE/CO/6-7.
https://www.regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/barns-rattigheter/crc_c_swe_co_6-7_51663_svensk-version-final.pdf
- FN (2024). *Committee on Economic, Social and Cultural Rights. Concluding observations on the seventh periodic report of Sweden*. E/C.12/SWE/CO/7.
<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g24/041/50/pdf/g2404150.pdf>
- Folkhälsomyndigheten (2023). *Folkhälsan i Sverige – Årsrapport 2023*. Artikelnummer: 23052.
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/a448b27d603c44f590fc1aff741b0d5d/folkhalsan-sverige-arsrapport-2023.pdf>
- Folkhälsomyndigheten (2024). *Pandemins konsekvenser för barn och unga – Återrapportering av regeringsuppdraget 05359-2021*.
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/4f740e8e61b14944a478abe85018fb92/pandemins-konsekvenser-barn-unga.pdf>
- Forte (2018). *Ungdomars och ungas levnadsvillkor i Sverige. En kunskapsöversikt med fokus på ojämlikhet*. <https://forte.se/wp-content/uploads/2018/04/ungas-levnadsvillkor-2018-06-15.pdf>

Hebert, M. (2023). *Vindlande vägar i bostadsjämlighetens Sverige. Berättelser om marknadspraktiker, flyktingplaceringspolitik och bostadsprekaritet*. Doktorsavhandling, Malmö universitet. DOI: 10.24834/isbn.9789178773947

IFAU (2021). *Barn och unga under coronapandemin*. Rapport 2021:2.

IFAU (2022a). *Utrikes föddas etablering på arbetsmarknaden*.

<https://www.ifau.se/Press/Forskningssammanfattningar/Utrikes-foddas-eta-pa-arbetsmarknaden/>

IFAU (2022b). *Coronapandemin, arbetsinkomsterna och välfärdssystemets skyddsgrad – Befolkningens inkomstutveckling under 2020*. Rapport 2022:3.

IFAU (2022c). *Flyktingar och flyktinganhörigas etablering på arbetsmarknaden i Stockholm, Göteborg och Malmö*. Rapport 2022:15. <https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2022/r-2022-15-flyktingar-och-flyktinganhorigas-etablering-pa-arbetsmarknaden-i-stockholm-goteborg-och-malmo.pdf>

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (1966). <https://fn.se/wp-content/uploads/2016/08/Konventionen-om-sociala-och-kulturella-r%C3%A4ttigheter.pdf>

Jämställdhetsmyndigheten (2022a). *Ekonomisk jämställdhet – En uppföljning av senare års utveckling av det jämställdhetspolitiska delmålet*. Rapport 2022:2.

<https://jamstalldhetsmyndigheten.se/media/2rdiwo0s/rapport-2022-2-ekonomisk-jamstallldhet-2022-02-08.pdf>

Jämställdhetsmyndigheten (2022b). *Val efter eget kön. En kunskapssammanställning om könsskillnader i utbildningsval*. <https://jamstalldhetsmyndigheten.se/media/vlnngkhm/val-efter-eget-k%C3%B6n.pdf>

Jämställdhetsmyndigheten. (2022c). *Stärkta möjligheter genom samverkan - Insatser för att underlätta utrikes födda kvinnors inträde på arbetsmarknaden*.

<https://jamstalldhetsmyndigheten.se/media/s5wdbimq/rapport-sta-rkta-mo-jligheter-genom-samverkan.pdf>

Jämställdhetsmyndigheten (2023). *Mellan tillit och misstro – Utrikes födda kvinnor om sina behov och hinder i relation till arbetsmarknadsetablering*. Rapport 2023:5.

<https://jamstalldhetsmyndigheten.se/media/2wbf34dw/rapport-utrikes-fodda-kvinnor-23-5.pdf>

Jämställdhetsmyndigheten (2024). *Delmål 2: Ekonomisk jämställdhet*.

<https://jamstalldhetsmyndigheten.se/jamstallldhet-i-sverige/delmal-2-ekonomisk-jamstallldhet/>

Kronofogden (2023). *Vräkningar ökar – allt fler barn berörs*. <https://kronofogden.se/om-kronofogden/nyheter-och-press/pressmeddelande/2023-09-27-vrakningarna-okar---allt-fler-barn-berors>

Kronofogden (u.å). *Antal barn berörda av vräkning 2008 till och med 2023, helårsstatistik*.

<https://kronofogden.se/om-kronofogden/statistik/statistik-om-vrakningar>

Krugman, P. (1991). Increasing Returns and Economic Geography. *Journal of Political Economy*. 99(3): s. 483-499. <https://www.jstor.org/stable/2937739>

Länsstyrelserna (u.å). *Insatser riktade till utrikes födda kvinnor som står långt ifrån arbetsmarknaden och utbildning - en exempelsamling*. <https://integration.lansstyrelsen.se/wp-content/uploads/1.-Exempelsamling-uppsokande-och-motiverande-arbete.pdf>

Länsstyrelsernas nationella samordning i mänskliga rättigheter och barnets rättigheter (2023). *På tal om statistik och mänskliga rättigheter*. <https://catalog.lansstyrelsen.se/store/39/resource/414>

Medlingsinstitutet (2023). *Löneskillnaden mellan kvinnor och män 2023. Vad säger den officiella lönestatistiken?* <https://www.mi.se/app/uploads/loneskillnaden-2023.pdf>

Migrationsverket (2023). *Arbeta under tiden som asylsökande*.

<https://www.migrationsverket.se/Privatpersoner/Skydd-och-asyl-i-Sverige/Medan-du-vantar/Arbeta.html>

OHCHR (2020a). *COVID-19 Guidance Note: Prohibition of evictions*. Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), United Nations.

https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Housing/SR_housing_COVID-19_guidance_evictions.pdf

OHCHR (2020b). *COVID-19 Guidance Note: Protecting renters and mortgage payers*. Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), United Nations.

https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Housing/SR_housing_COVID-19_guidance_rent_and_mortgage_payers.pdf

Pensionsmyndigheten (2022). *Varför finns det fattiga pensionärer – vilka är de och hur kan de bli färre?* Rapport nummer 6. <https://www.pensionsmyndigheten.se/content/dam/pensionsmyndigheten/blanketter---broschyrer---faktablad/publikationer/rapporter/2022/Varfor-finns-det-fattiga-pensionarer.pdf>

Pensionsmyndigheten (2023). *Ojämsställda löner ger kvinnor lägre pensioner. Den orange bloggen*. [Blogg]. 8 mars 2023. <https://www.pensionsmyndigheten.se/orange-bloggen/orange-bloggen/ojamstallda-loner-ger-kvinnor-lagre-pensioner>

Riksrevisionen (2017). *Lärdomar av flyktingsituationen hösten 2015 – beredskap och hantering*. RIR 2017:4. https://www.riksrevisionen.se/download/18.78ae827d1605526e94b2dad8/1518435494455/RiR_2017_4_FL_YKTINGSITUATIONEN_ANPASSAD.pdf

Rädda Barnen (2024). *"Missing Out" Barn och ungas erfarenheter av ekonomiska svårigheter*. <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/Missing-out.pdf/>

SACO (2024). *"Alla vill så väl, men..." – Systemhinder för invandrade akademikers väg till ett matchande jobb*. <https://www.saco.se/contentassets/616faa2073504db98b67eb4e262abe01/systemhinder-for-invandrade-akademikers-vag-till-ett-matchande-jobb-.pdf>

Sandberg M., Grander M. (2021). *Trångboddhet i Malmö – En studie av trångboddhetens ojämlika utbredning och konsekvenser*. Studier i boende och välfärd, Malmö Universitet. SBV Working Paper Series 21:3. DOI: 10.24834/isbn.9789178771288

SCB (u.å). *Statistik om invandring – frågor och svar*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/produktrelaterat/Fordjupad-information/statistik-om-invandring---fragor-och-svar/>

SCB (2016). *Det stora antalet asylsökande under 2015 ökade inte flyktinginvandringen nämnvärt*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/statistiknyhet/asylsokande-grund-for-bosattning-utlandsk-bakgrund-medborgarskapsbyten-adoptioner-hushallsstatistik-och-medellivslangder-2015/#:~:text=Den%20stora%20C3%B6kningen%20av%20antalet%20asyls%C3%B6kande%20som%20skedde,personer%20vilket%20motsvarar%20en%20C3%B6kning%20p%C3%A5%204%20procent.>

SCB (2020). *Uppväxtvillkor för barn med utländsk bakgrund*. Demografiska rapporter 2020:3. https://www.scb.se/contentassets/ed22f1c0a03e4ee199bad44cc32162e0/le0102_2020a01_br_be51br2003.pdf

SCB (2022). *Arbetsmarknadssituationen för befolkningen 15-74 år. AKU 2022*. https://www.scb.se/contentassets/1636d5957d344d21b5047624c6d1d775/am0401_2022a01_am12sm2301.pdf

SCB (2023). *Långtidsarbetslösa 2005-2023, Temarapport 2023:3*. https://www.scb.se/contentassets/8036baf373854ef88f2bc86773710af3/am0401_2023a01_br_amftbr2303.pdf

Skolforskningsinstitutet. (2022). Nyanlända i utbildning. Faktorer som påverkar ensamkommande flyktingbarns möjligheter att lyckas i skolan. Skolforskningsinstitutet sammanfattar och kommenterar 2022:02. Solna, ISSN 2003-3664.

Skolinspektionen. (2013). *Asylsökande barns rätt till utbildning*. Nationell sammanställning från flygande inspektioner. Dnr: 402-2013:2272. <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/02-beslut-rapporter-stat/granskningsrapporter/ovriga-publikationer/2013/asylsokande--fi/rapport-asylsokandebarn.pdf>

Skolverket. (2022). *Covid-19-pandemins konsekvenser för förskolan*. Rapport 2022:8. <https://www.skolverket.se/getFile?file=9771>

Skolverket. (2024). *Studieavbrott och genomströmning i sfi*. Rapport 2024:3. <https://www.skolverket.se/getFile?file=12641>

SNS (2020a). *Flykting- och anhöriginvandrares väg till arbete..* <https://snsse.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2020/04/flykting-och-anhoriginvandrares-vg-till-arbete.pdf>

SNS (2020b). *Organisation av arbetsmarknads- och bostadsintegration*. <https://snsse.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2020/10/organisation-av-arbetsmarknads-och-bostadsintegration.pdf>

SOU 2017:12. Utredningen om migrationsmottagandet 2015. *Att ta emot människor på flykt Sverige hösten 2015: Betänkande*.

SOU 2017:54. Utredningen om elever som kommer till Sverige under grundskolans senare årskurser. *Fler nyanlända elever ska uppnå behörighet till gymnasiet: Betänkande*.

SOU 2019:4. Utredningen om en utvecklad studie- och yrkesvägledning. *Framtidsval – karriärvägledning för individ och samhälle: Betänkande*.

SOU 2022:10. Coronakommissionen. *Sverige under pandemin: Slutbetänkande*.

Svenskt Näringsliv. (2019). *En analys av utrikes födda arbetsmarknadsdeltagande*. https://www.svensktnaringsliv.se/bilder_och_dokument/jwodit_utrikesfoddas_arbetsmarknadsdeltagande_webb.pdf

Sveriges Kommuner och Regioner (2024). *Öppen förskola – tillsammans för jobb och integration*. <https://skr.se/skr/integrationsocialomsorg/asylochflyktingmottagandeintegration/etableringsinsatsersfi/oppenforskolaforjobbochintegration.46558.html>

Tillväxtverket (2023). *Tillstånd och trender för regional tillväxt 2022*. <https://tillvaxtverket.se/download/18.2075e1dd1864ba6aa273241b/1676986440771/Tillst%C3%A5nd%20och%20Trender%202022.pdf>

Utbildningsdepartementet. (2019). *På väg – mot starkt kvalitet och likvärdighet inom komvux för elever med svenska som andraspråk* (Promemoria). <https://www.regeringen.se/contentassets/825db34545104965a8c06fd3d7a03b11/pa-vag--mot-starkt-kvalitet-och-likvardighet-inom-komvux-for-elever-med-svenska-som-andrasprak/>

BILAGA 1: UNDERLAG FÖR KARTOR I KAPITEL 3

I tabellerna nedan redogörs för urvalet av indikatorer till kartorna i kapitel 3.

Tabell B11. Indikatorer som används för att skapa en samlad bild av åtnjutandet av rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Indikatorer som använts	Indikatorer som inte använts	Orsak till att indikatorn inte används
Andelen personer i ekonomisk utsatthet (figur 1)	Antal barn 0-11 år som bor i familjer med låg inkomst 2021 (figur 11)	Antal – inte andel
Andelen personer med låg inkomststandard 2021 (figur 6)	Procentuell förändring i antal ensamstående med barn i låg ekonomisk standard (figur 18)	Förändring – inte andel
Median av disponibel inkomst (figur 14)	Procentuell förändring i antal sammanboende med barn i låg ekonomisk standard (figur 19)	Förändring – inte andel
Sammantagen bedömning av Låg ekonomisk standard för kvinnor respektive män med barn (figur 17a och 17b)	Länsvis fördelning av avhysningar som berör barn (figur 44, 45)	Antal – inte andel
Trångboddhet enligt norm 2, 2022 (figur 21)		

Tabell B22. Indikatorer som används för att skapa en samlad bild av åtnjutandet av rätten till arbete

Indikatorer som använts	Indikatorer som inte använts	Orsak till att indikatorn inte används
Öppet arbetslösa eller personer i åtgärd/program 2021 (figur 48)	Ej förvärvsarbetande i åldern 25-64 med eftergymnasial utbildning (figur 53)	Denna grupp ingår i figur 51
Ej förvärvsarbetande 16+ år (figur 51)		
Median av sammanräknad förvärvsinkomst, 20+, 2020 (figur 57)		

Tabell B33. Indikatorer som används för att skapa en samlad bild av åtnjutandet av rätten till utbildning

Indikatorer som använts	Indikatorer som inte använts	Orsak till att indikatorn inte används
Registrerade barn i förskola 0 - 5 år, 2022 (figur 60)	Antal barn per barngrupp i landet, 2014 (figur 64a)	Historisk data
Antal barn per barngrupp i landet, 2022 (figur 64b)	Antal barn per heltidstjänst i landet, 2014 (figur 68a)	Historisk data
Behöriga elever till nationella programmet, som gick ut årskurs 9 på våren 2022 (figur 70)	Antal barn per heltidstjänst i landet, 2022 (figur 68b)	Kvalitet täcks in av figur 64a
Behöriga elever till nationella programmet, folkbokförda i Sverige efter 7 års ålder, som gick ut årskurs 9 på våren 2022 (figur 76) ⁸	Ej behöriga elever till nationella programmet som gick ut årskurs 9 på våren 2022 (figur 73)	Spegling av figur 70
En sammanvägning av <ul style="list-style-type: none"> Andel elever i årskurs 5 som känner sig trygga i skolan, 2021 (figur 82) Andel elever i årskurs 5 som känner sig trygga helt och hållet eller till stor del i skolan, 2022 (figur 83) Andel elever i årskurs 9 (flickor och pojkar) som känner sig trygga i skolan, 2021 (figur 84) Andel elever i årskurs 8 som känner sig trygga helt och hållet eller till stor del i skolan, 2022 (figur 85) 	Ej behöriga elever till nationella programmet, folkbokförda i Sverige efter 7 års ålder, som gick ut årskurs 9 på våren 2022 (figur 79)	Spegling av figur 76

⁸ Personerna i denna grupp omfattas av figur 70, men tas ändå med eftersom den visar rättighetsläget för en grupp med sämre förutsättningar.

Tabell B4. Urval indikatorer, principer för rangordning

Mått	Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard	Rätten till arbete	Rätten till utbildning
Totalt antal indikatorer	5	3	5
Lågt åtnjutande: 0 poäng	Ligger lägst netto i tre eller fler indikatorer	Ligger lägst netto i två eller fler indikatorer	Ligger lägst netto i tre eller fler indikatorer
Delvis lågt åtnjutande: 2 poäng	Ligger lägst netto i 1-2 indikatorer	Ligger lägst netto i en indikator	Ligger lägst netto i 1-2 indikatorer
Blandad bild: 3 poäng	Jämn fördelning högst/lägst, varken högst eller lägst	Jämn fördelning högst/lägst, varken högst eller lägst	Jämn fördelning högst/lägst, varken högst eller lägst
Delvis högt åtnjutande: 4 poäng	Ligger högst netto i 1-2 indikatorer	Ligger högst netto i en indikator	Ligger högst netto i 1-2 indikatorer
Högt åtnjutande: 6 poäng	Ligger högst netto i tre eller fler indikatorer	Ligger högst netto i två eller fler indikatorer	Ligger högst netto i tre eller fler indikatorer

Måttet avser ett netto av "högst" och "lägst". Ett län som ligger högst för tre indikatorer och lägst för en indikator ligger sammantaget lägst netto på två indikatorer (alltså "delvis lågt åtnjutande"), och ett län som ligger högst för en indikator och lägst för två ligger lägst netto på en indikator (och även det "delvis lågt åtnjutande").

BILAGA 2: ÖVERGRIPANDE KOMMITTÉREKOMMENDATIONER

Flera av rekommendationerna från FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (2024) samt FN:s kommitté för barnets rättigheter (2023) är av övergripande karaktär, och rör flera rättigheter och flera indelningsgrunder. Vi har samlat dem här, eftersom de är viktiga för att förstå den samlade bilden av vad kommittéerna ser behöver åtgärdas.

Flera av rekommendationerna från Kommittén för barnets rättigheter handlar om att stärka utbildningen och vägledningen i barns rättigheter och barnkonventionen för de personer som arbetar för och med barn. På regional nivå handlar detta t.ex. om personal inom sjukvården. I kommunerna handlar det exempelvis om personal inom skolan och förskolan, men även socialtjänsten. Även FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter oroas av att kännedom om deklARATIONEN, exempelvis bland kommuner. En rekommendation avser därför spridning av information och utbildningar om genomförandet av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter inom kommunala förvaltningar – och att tillgängliggöra detta för rättighetsinnehavarna.

Flera rekommendationer som Kommittén för barnets rättigheter lämnar rör att skapa förutsättningar för att barn ska kunna delta aktivt och på ett meningsfullt sätt i utformningen av de beslut som berör dem. Kommittén lyfter specifikt öppna och deltagarinriktade budgetprocesser. Det kan handla om att skapa strukturer som möjliggör detta, eller policyer, men även offentligt uppsökande verksamhet. Både regioner och kommuner fattar en stor mängd beslut som berör barn – allt ifrån budgeten till placering av skolor och lekplatser, översiktsplaner, och planering av fritidsverksamheter.

En rekommendation som Kommittén för barnets rättigheter riktar till den statliga nivån, men som kommer att ha bäring på den kommunala och regionala nivån om den genomförs, är den om att uppdatera den nationella strategin om barns rättigheter. Den senaste togs fram innan Barnkonventionen blev svensk lag. Strategin innehåller rekommendationer som gäller både kommun, region och stat. Flera av dem handlar om samma aspekter som Kommittén för barnets rättigheter lyfter, t.ex. att utbilda personer vars arbete berör barn i barnets rättigheter, att barn ska ges förutsättningar att uttrycka sina åsikter i frågor som berör dem, och samverka mellan aktörer med verksamhet som berör barn.

En annan övergripande rekommendation från Kommittén för barnets rättigheter handlar om att Sverige ska hantera skillnaderna mellan kommuner, så att barn har lika tillgång till tjänster oavsett var man bor. Kommittén pekar även på brist på data som visar situationen för olika grupper, t.ex. etniskt ursprung, funktionsnedsättning och socioekonomisk bakgrund.

VI ÄR WSP

WSP är ett av världens ledande konsultbolag och rådgivare inom samhällsutveckling. Vi utvecklar allt ifrån städer och transportsystem till vattenförsörjning och höga hus. Med 67 000 medarbetare i över 40 länder samlar vi experter inom analys och teknik, för att framtidssäkra världen. I Sverige har vi omkring 4 000 medarbetare.

Tillsammans med våra kunder tar vi fram innovativa lösningar för en mänsklig, trygg och välfungerande morgondag. Vi planerar, projekterar, designar och projektleder olika uppdrag inom transport och infrastruktur, fastigheter och byggnader, hållbarhet och miljö, energi och industri samt urban utveckling. Så tar vi ansvar för framtiden.

wsp.com

WSP
WSP Sverige AB
Org. nr:556057-4880
wsp.com

